

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

„Kdo tedy může být spasen?“

Tři vstřícné přístupy k soteriologickému universalismu
Barth – Tillich – Rahner

BENJAMIN ROLL

KATEDRA SYSTEMATICKÉ TEOLOGIE
Vedoucí práce: Prof. ThDr. Jan Štefan
Studijní program: Teologie
Studijní obor: Evangelická teologie

PRAHA 2017/2018

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem „*Kdo tedy může být spasen?*“ *Tři vstřícné přístupy k soteriologickému universalismu (Barth, Tillich, Rahner)* napsal samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti ke studijním účelům.

V Praze dne 27. 7. 2018

Benjamin Roll

BIBLIOGRAFICKÁ CITACE

ROLL, Benjamin: „*Kdo tedy může být spasen?*“ *Tři vstřícné přístupy k soteriologickému universalismu (Barth, Tillich, Rahner)*. Praha: 2018. 47s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Evangelická teologická fakulta, Vedoucí práce prof. ThDr. Jan ŠTEFAN.

ANOTACE

Tato bakalářská práce s názvem „*Kdo tedy může být spasen?*“ se zabývá přístupem tří významných teologů 20. století k soteriologickému univerzalizmu. V první kapitole představuje inkluzivní novozákonní pasáže a starocírkevní autory vstřícné k otázce spasení všech lidí. Hlavní část práce se věnuje dvěma evangelickým teologům, Karlu Barthovi a Paulu Tillichovi, a jednomu římskokatolickému teologovi Karlu Rahnerovi. Práce stručně uvádí do jejich životů a díla a následně se věnuje popisu těch jejich pojmů a myšlenek, které dosvědčují jejich otevřenost k otázce spásy nabídnuté daleko za hranice křesťanských církví. Na jejich příkladu chce autor ukázat oprávněnost tématu v současném křesťanském myšlení.

KLÍČOVÁ SLOVA

Systematická teologie (dogmatika), soteriologie, soteriologický universalismus, teologie 20. století, Barth, Tillich, Rahner

SUMMARY

This bachelor thesis entitled “*Then who can be saved?*” deals with the approach of three important theologians of the 20th century to soteriological universalism. The first chapter introduces inclusive passages of the New Testament and the old-church authors who are welcoming to the question of the salvation of all men. In the main part, the thesis deals with two protestant theologians Karl Barth and Paul Tillich and one theologian of the Roman Catholic Church Karl Rahner. The thesis briefly mentions their lives and works, and then deals with the description of their concepts and ideas that testify their openness to the issue of salvation offered far beyond the Christian churches. In their example, author wants to show the legitimacy of the topic in contemporary Christian thinking.

KEYWORDS

Systematic theology (dogmatics), soteriology, soteriological universalism, 20th century theology, Barth, Tillich, Rahner

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych rád poděkoval zejména prof. Janu Štefanovi za nasměrování tématu, ochotné vedení mé práce a cenné rady. Prof. Martinu C. Putnovi za inspiraci a literaturu k první kapitole. Dále děkuji svým rodičům, za trpělivost a lásku, kterými provázejí celý můj život. A na závěr také strašnickému sboru Českobratrské církve evangelické, za vytvoření svobodného křesťanského společenství, ve kterém mohou vznikat otevřené diskuse na jakákoli témata i celoživotní přátelství.

Obsah

ÚVOD.....	6
1 Apokatastasis pantón.....	9
1.1 Nový zákon	9
1.2 Církevní otcové	11
1.3 Reformace	17
2 Barthovo lidství	19
2.1 Život a dílo Karla Bartha.....	19
2.2 Kristus jako Všemírce.....	21
2.2.1 Milostivá volba	21
2.2.2 Bůh se stává člověkem, člověk se stává ‚křesťanem‘	25
3 Tillichova odvaha.....	30
3.1 Život a dílo Paula Tillicha.....	30
3.2 Bůh zjevuje univerzální spásu světa	32
3.2.1 Přijetí jako princip křesťanské víry.....	32
3.2.2 Boží Duch ve společenství.....	35
4 Rahnerovi ne/křesťané.....	39
4.1 Život a dílo Karla Rahnera.....	39
4.2 Pouhou – anonymní – vírou.....	40
ZÁVĚR.....	45
Literatura	46

ÚVOD

„U lidí je to nemožné...“

Otázka spásy – *soteriologie*¹ – patří k nejzávažnějším tématům křesťanského myšlení. Ježíš podle evangelií zvěstoval odpuštění našich vin a příchod Božího království. Evangelisté, autoři epištol i pozdější teologové interpretují Ježíšovu smrt na kříži jako oběť za lidský hřích. Apoštol Pavel píše o ospravedlnění vírou a Boží milostí. Po celou historii křesťanství se vedou spory o to, jak spásy dosáhnout, či zda je již rozhodnuto a koho se spása či naopak trest týká.

Křesťané se shodují na tom, že zcela zásadní roli v této otázce hraje Ježíš Kristus, jeho smrt a vzkříšení. Ale konkrétní interpretace se velmi různí. Sám Ježíš mluvil o odpuštění hříchů a o spáse ještě před svou smrtí. Volal k obrácení, kázal o Boží lásce a odpuštění, ale i o blížícím se soudu a také o tom, jak se má jeho zvěst projevit v našem jednání.

Na čem ale naše spása závisí? „*Kdo tedy může být spasen?*“²

Tato otázka, jež je názvem celé práce, je citací zásadního dotazu, který položili apoštolové svému mistru Ježíšovi. Rozhovor, ve kterém tato otázka zaznívá, je zaznamenán ve všech synoptických evangeliích.³ Dialogu předchází slavná scéna, kde Ježíš upozornil bohatého člověka⁴, že pro „dosažení věčného života“ musí krom dodržování Zákona také rozprodat svůj majetek a rozdat peníze chudým. Zde Ježíš pronesl dnes již zprofanovanou větu:

„*Snáze projde velbloud uchem jehly, než aby bohatý vešel do Božího království.*“⁵

---

¹ Soteriologie je teologický vědní obor o spáse (*σωτηρια*). Spásou se myslí subjektivní existenciální záchrana a naplnění života. V křesťanském myšlení je spása závislá na Boží milosti, jež Kristovým překonáním smrti, přemáhá zlo, které člověka od Boha odděluje a odcizuje (hřích). Byť je spása zaslíbena Božími činy a Kristovou zvěstí v minulosti, je stále předmětem lidské naděje v budoucnosti. Srov. RAHNER, K.: *Teologický slovník*, s. 364, hesla: *Soteriologie* a *Spása*.

² Mk 10, 26. Biblické citáty uvádím podle Českého ekumenického překladu.

³ Mk 10, 24 - 31; Mt 19, 23 - 30; L 18, 24 - 30.

⁴ Podle Mk *nějaký člověk*. Podle Mt *mladík*. Podle L *jeden z předních mužů*.

⁵ Mk 10, 25 (stejně Lk 18, 25 a podobně Mt 19, 24).

Právě tento výrok učedníky vyděsil. Zřejmě nestačí dodržovat příkázání. Je potřeba víc. Je potřeba proměnit celý život. Chvilu předtím mluvil Ježíš o tom, že je třeba „*přijmout Boží království jako dítě*.“⁶ Zaskočení učedníci, zřejmě i ve strachu o svůj vlastní osud, se zde již na plno zeptají: „*Kdo tedy může být spasen*“? Může vůbec někdo být spasen, když má Ježíš tak přísné požadavky? Ježíšova odpověď překvapí:

*„U lidí je to nemožné, ale ne u Boha; vždyť u Boha je možné všechno.“*⁷

Z této věty plyne zásadní věc, která vyznívá z celého Písma. Spásu, záchranu, Boží přijetí apod. si my lidé nemůžeme zajistit. Není to na nás. Před Božím Zákonem člověk neobstojí, ať se snaží být sebelepším. Podle Bible a obzvláště podle Ježíše se nedostáváme do Božího království svými silami, ale dostává nás tam Bůh⁸ dle své vůle. „*U Boha je možné všechno*“ a tak není Boží přízně a priori nikdo vyloučen, ani vyděšení a nechápaví učedníci, ani onen bohatý člověk pro své bohatství⁹, ani celníci, cizoložnice a všichni ti hříšníci, které Ježíš přijímal. Budeme-li spoléhat na sebe, můžeme si pouze zoufat, že biblického – kristovského ideálu nelze dosáhnout. Ale Ježíš připomíná, že můžeme a máme vkládat naději v Boží dobrotu.¹⁰

Vyplývá i z tohoto výroku nadějná zvěst, že je možné mít naději ve spásu všech? Je myšlenka přijetí všech lidí do Božího království slučitelná s křesťanským vyznáním? Je navzdory nařčením z hereze a dogmatickým odmítáním teologicky oprávněná?

Téma spasení všech lidí má v novodobé české evangelické tradici své místo. Např. prof. Jan Štefan se jím zabýval v své habilitaci v roce 1990¹¹ a v roce 2010 psal Marek

---

⁶ „*Amen, pravím vám, kdo nepřijme Boží království jako dítě, jistě do něho nevejde*“ Mk 10, 15; podobně L 18, 17.

⁷ Mk 10,27

⁸ Viz MRÁZEK, J.: *Evangelium podle Matouše*, str. 332.

⁹ Viz POKORNÝ, P.: *Evangelium podle Marka*, str. 185.

¹⁰ Viz MAREČEK, P.: *Evangelium podle Lukáše*, str. 491.

¹¹ Práce nesla název „*Aby všichni lidé spaseni byli. Na téma APOKATASTASIS PANTÓN v evangelické teologii 20. století.*“

Říčan disertaci na téma *Otázka spásy nekřesťanů*. Ozvěny soteriologického univerzalizmu můžeme najít také v díle biblisty Jana Hellera (1925 - 2008).¹²

Zamyšlení nad výše uvedenými biblickými verši je pro mne odrazovým můstkem pro hlavní část práce, jejímž tématem je přístup třech významných teologů 20. století k otázce spasení všech lidí. Jde o katolického teologa Karla Rahnera a evangelické teology Karla Bartha a Paula Tillicha a jejich konkrétní termíny a pojmy. Cílem mé práce je představit myšlenky těchto slavných autorů a tak poukázat na skutečnost, že soteriologický univerzalizmus má oprávněné místo v křesťanské dogmatice.

---

¹² „Jsme-li spaseni, jsme spaseni z milosti a nikoli pro víru. (...) Křesťanská misie není šíření spásy ve smyslu výroby spasených tím, že uvěří. To by pak byla spás odměnou za zásluhu uvěření, byla by „pro víru“ (dia tén pistin) a nikoli „skrze víru“ (dia tés pisteós). Smysl křesťanské misie je ujišťovat všechny, koho to zajímá a trápí, že už jsme spaseni, a to z pouhé milosti, a tak šířit radost a naději.“

HELLER, J.: *Nástin religionistiky*, str. 43 - 44.

1 Apokatastasis pantón

Ἀποκατάστασις πάντων

Myšlenka spasení všech lidí a přijetí celého stvoření do Božího království se v dogmatice tradičně nazývá řeckým pojmem APOKATASTASIS PANTÓN¹³, což se zpravidla překládá jako „obnovení všech věcí/všeho“¹⁴, nebo také „všesmíření“¹⁵. Nemám zde prostor pro popsání celé historie tak obsáhlého termínu, ale pokusím se v této kapitole alespoň uvést pár důležitých obrazů z dějin přístupu k tomuto pojmu.

1.1 Nový zákon

V Novém zákoně se pojem apokatastasis pantón nachází jen na jednom místě, a to ve Skutcích apoštolských ve 3. kapitole:

*„On (Ježíš – Mesiáš) zůstane v nebi až do chvíle, kdy **bude všechno nové**¹⁶, jak o tom Bůh od věků mluvil ústy svých svatých proroků.“¹⁷*

Z této pasáže se nedají vyvozovat žádné jasné závěry, přesto se právě tento pojem ujal u církevních otců pro označení našeho tématu.

V Bibli se nadějně a odsuzující texty nachází vedle sebe a snažit se o nějakou syntézu není možné ani vhodné. Obě dvě linie tam mají své místo právě vedle sebe, což svědčí o jejich funkci: Nejde o jasné sdělení, *jak to jednou v budoucnosti určitě bude*, nýbrž o popis současné situace našeho lidského života. Právě nyní, v tomto životě, na tomto světě, stojíme před oběma možnostmi.¹⁸

---

¹³ Viz BETZ, Hans Dieter. *Religion past & present: encyclopedia of Theology and religion*, svazek 1, str. 307, heslo: Apocatastasis.

¹⁴ Srov. RAHNER, K.: *Teologický slovník*, s. 41, heslo: Apokatastasis.

Další možné překlady slova Ἀποκατάστασις: *znovuzřízení* (SOUČEK: *Řecko-český slovník k Novému zákonu*). *Znovuobnovení, naplnění, uskutečnění* (TICHÝ: *Slovník novozákonní řečtiny*).

¹⁵ Viz BEINERT, W.: *Slovník katolické dogmatiky*, str. 15, heslo: Apokatastasis.

¹⁶ V řečtině je zde spojení: ἈΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΠΑΝΤΩΝ, čili přesnější překlad by zněl: „... až do chvíle obnovení všeho“. Např. kraličtí překládají: „až do času napravení všech věcí.“

¹⁷ Sk 3, 21.

¹⁸ Viz BALTHASAR, H. U.: *Síla křesťanské naděje*, str. 23 - 25.

Nadějná zvěst Kristovy smrti a vzkříšení je však i v Novém zákoně natolik silná, že se křesťanští myslitelé musí k přemýšlení o dosahu naděje stále vracet. Kromě řady Ježíšových ujištění o naději¹⁹, výzev k lásce ke všem lidem a odpouštění druhým²⁰ a jeho ohlášení odpouštění hříchů²¹ (dokonce i těm, kdo Ježíše křížují)²² najdeme významné široce otevřené nadějně výroky i v epištolách.²³ Výrazně toto téma rezonuje např. v eschatologickém výhledu apoštola Pavla v 1. epištole Korintským:

„Avšak Kristus byl vzkříšen jako první z těch, kdo zesnuli.

A jako vešla do světa smrt skrze člověka, tak i zmrtvýchvstání:

jako v Adamovi všichni umírají, tak v Kristu všichni dojdou života.

Každý v daném pořadí: první vstal Kristus, potom při Kristově příchodu vstanou ti, kdo jsou jeho. Tu nastane konec, až Kristus zruší vládu všech mocností a sil a odevzdá království Bohu a Otcí. Musí totiž kralovat, 'dokud Bůh nepodmaní všechny nepřátele pod jeho nohy'.

*Jako poslední nepřítel bude přemožena smrt, vždyť 'pod nohy jeho podřídil všecko'. Je-li řečeno, že je mu podřízeno všecko, je jasné, že s výjimkou toho, kdo mu všecko podřídil. **Až mu bude podřízeno všecko, pak i sám Syn se podřídí***

***tomu, kdo mu všecko podřídil,
a tak bude Bůh všecko ve všem.***²⁴

Apoštol Pavel sice ve svých listech někdy vynáší soudy, ví o zavržených lidech²⁵ a zdůrazňuje také zásadní podíl osobní víry v Krista na lidské spáse²⁶, ale přesto se nebojí i takto silných nadějných výpovědí. Základní zvěstí evangelia a tím, co chce i Pavel předávat dál, je Boží milost projevená v Kristově životě, která přesahuje naše lidské chápání a

---

¹⁹ Např. již zmíněný Mt 10, 27, ale významně také J 12, 47; L 15 atd.

²⁰ Např. Mk 12, 29 - 31; Mt 6, 43 - 48; L 6, 37; J 12, 32 atd.

²¹ Viz L 5, 24; Mt 26, 27 atd.

²² „Otče, odpusť jim, vždyť nevědí, co činí.“ L 23, 34.

²³ Viz Ř 5, 18, Ř 11, 32; 1 K 15, 25-28; 2K 5, 14 - 21 apod.

²⁴ 1K 15, 20 - 28.

²⁵ Srov. 1 K 6, 9 - 10 apod.

²⁶ Viz Ř 3, 25 apod.

představy. Vyznání, že jednou bude „*Bůh všechno ve všem*“, se v pozdější teologii (zejména východní) stalo významnou pozitivní výpovědí o Božím obnovení všech věcí.²⁷

I v deuteropavlovském 1. listu Timoteovi zaznívá jedna z široce otevřených výzev k naději pro celé lidstvo:

„Na prvním místě žádám, aby se konaly prosby, modlitby, přímlyvy, díkůvzdání za všechny lidi, za vládce a za všechny, kteří mají v rukou moc, abychom mohli žít tichým a klidným životem v opravdové zbožnosti a vážnosti.

*To je dobré a vítané u našeho Spasitele Boha, **kteřý chce, aby všichni lidé došli spásy a poznali pravdu.** Je totiž jeden Bůh a jeden prostředník mezi Bohem a lidmi, člověk Kristus Ježíš, který dal sám sebe jako **výkupné za všechny**, jako svědectví v určený čas.“²⁸*

S Biblí se musí vždy pracovat opatrně. Výroků, které s jistotou přepokládají existenci mnohých odsouzených lidí,²⁹ je v Bibli celá řada.³⁰ Přesto nás autor 1. epištoly Timoteovi nabádá k modlitbám, prosbám a k naději, která se týká všech lidí. Vždyť „*Bůh chce, aby všichni lidé došli spásy a poznali pravdu,*“ a „*Ježíš dal sám sebe jako výkupné za všechny*“. Reálnou možnost zavržení nesmíme nikdy ztratit ze zřetele, stejně jako ji neztratil Pavel, apoštolové ani Ježíš. Tyto silné novozákonní výpovědi však křesťany navzdory všem zprávám o odsouzení vybízejí, aby Boží přijetí všem lidem přáli a modlili se za ně. Často se však upozorňuje na rozdíl mezi nadějnou modlitbou za každého člověka a dogmatickou spekulací o celém lidstvu.³¹ Stále tedy zůstává otázka: Je oprávněné se spasením všech lidí vstřícněji zabývat v systematické teologii?

1.2 Církevní otcové

V prvních staletích po Kristu (ještě v době pronásledování, ale samozřejmě o to víc i po něm) se křesťanští myslitelé často dostávali do styku s antickou (pohanskou) filosofií. A

---

²⁷ Srov. FILIPI, P.: *Křesťanstvo – historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*, str. 31.

²⁸ 1Tm 2, 1 - 6.

²⁹ „*Neboť mnozí jsou pozváni, ale málokdo bude vybrán.*“ Mt 22, 14.

³⁰ Např. Mt 25; L 17, 34-36; 2Te 2, 12 atd.

³¹ Viz např. výtku katolického teologa Gerharda Hermese na adresu H. U. von Balthasara zmíněnou v BALTHASAR, H. U.: *Síla křesťanské naděje*, str. 16.

ti, kteří ji přijímali vstřícně, se samozřejmě nutně museli zabývat otázkou, zda se zvěst o milosti a spáse týká i pohanů a případně jakým způsobem.³² Už v této době se vedle tradičních soteriologických výpovědí typu: „Mimo církev není spása,“ objevují spekulace o apokatastasi. Zřejmě nejvýrazněji je představa o spasení všech včetně démonů a nakonec snad i ďábla spojena se jménem Órigenés z Alexandrie.³³

Órigenés byl kontroverzní teolog a filosof žijící ve 2. - 3. století po Kr. Patří jistě mezi neoriginálnější křesťanské myslitele starověku³⁴, ale zároveň se řada jeho názorů natolik vymykala běžným křesťanským představám a vyznáním³⁵, že byl roku 553 na Druhém Konstantinopolském koncilu posmrtně označen za heretika a exkomunikován.³⁶ Jeho díla, která pravověří neodporovala (ale i některá problematická), byla však dále šířena a opisována. O jeho legitimitu jakožto církevního otce se tak vedou spory dodnes.³⁷ Byť je Órigenovi učení o apokatastasi prisuzováno, sám je nikdy konkrétněji systematicky nepopsal a je dokonce autorem výroku:

„...mimo tento dům, to jest mimo církev, nikdo spasen nebude.“³⁸

---

³² Klasické středověké představy později ve 14. století názorně popsal Dante Alighieri ve své *Božské komedii*, kde ctnostné pohanské filosofy, básníky apod. sice nechal v *Pekle*, ale umístil je do té části pekla, kde žádné utrpení nehrozí. Ani jeho významný vzor a průvodce peklem a očištěm básník Vergilius nesmí vstoupit do *Ráje*.

³³ Viz PUTNA, M. C.: *Órigenés z Alexandrie*, str. 79.

³⁴ Výrazně se zasloužil např. o rozvoj homiletiky a biblistiky (alegorický výklad), napsal první ucelenou křesťanskou dogmatiku (*Peri archón*), zásadně ovlivnil formování učení o Trojici a christologii (důraz na preexistenci Krista a jeho jednotu s Božským Logem) atd. Byl silně ovlivněn platonismem. Viz PUTNA, M. C.: *Órigenés z Alexandrie*, str. 12. Srov. LOHSE, B.: *Epochy dějin dogmatu*, str. 38 - 39; 65. Viz ŠMELHAUS, V.: *Řecká patrologie*, str. 85 - 91.

³⁵ Byla mu vyčítáno popírání tělesného vzkříšení, uznávání pouze alegorického smyslu Písma, víra v preexistenci duší a jejich převtělování, blízkost ke gnózi, popírání posmrtných trestů a také učení o apokatastasi. Kvůli svému pojetí Trojice byl také později označován za předchůdce arianismu atd. Přes teologickou oprávněnost kritiky některých textů a názorů byla řada výtek způsobena zkrácením, zjednodušením a nepochopením Órigenova díla. Viz PUTNA, M. C.: *Órigenés z Alexandrie*, str. 60 - 64. a LOHSE, B.: *Epochy dějin dogmatu*, str. 38 - 39.

³⁶ Viz PUTNA, M. C.: *Órigenés z Alexandrie*, str. 71.

³⁷ Viz PUTNA, M. C.: *Órigenés z Alexandrie*, str. 71 - 74.

³⁸ ÓRIGENÉS: *Homiliae in Josue III, 5* (překlad in: PUTNA, M. C.: *Órigenés z Alexandrie*, str. 190).

Nejvýraznější pasáže, které míří směrem k myšlence obnovení všeho stvoření a spásy všech, najdeme v jeho dílech *Peri archón*³⁹ a *Kata Kelsú*⁴⁰

V dochovaných řeckých zlomcích *Peri archón* se ono spojení „apokatastasis pantón“ vůbec nevyskytuje, ale v Rufinově latinském překladu je třikrát použito slovo *restitutio*⁴¹ v kontextu, který hledaný význam naznačuje. Např. ve svém komentáři k výše uvedené pasáži z 1. epištoly Korinským Órigenés píše:⁴²

„Oznamuje se dokonalé obnovení všeho tvorstva, mluví se o podrobení všech nepřátel Synu Božímu a rozumí se i spása podrobených v Něm a napravení padlých“⁴³

Órigenés ve spisu *Peri archón* naznačuje i skandální představu, že konečné obrácení se může týkat i personifikované smrti, ďábla a démonů:

„Zda ale někteří z oněch řádů, kteří konají pod vládou d'áblovou, (...) budou mít v příštích věcích možnost obrátit se k dobrému, jelikož v nich zůstává schopnost svobodné vůle?“⁴⁴

„Proto také bude zničen poslední nepřítel, zvaný smrt, aby už nebylo smutku (...). Zničením posledního nepřítele je ovšem třeba rozumět, nikoliv že by zanikla jeho podstata, kterou stvořil Bůh, ale že přestane jeho nepřátelský úmysl a vůle, které

---

³⁹ V originále máme zachovány pouze zlomky této první křesťanské dogmatiky. Dílo se dochovalo díky latinskému překladu (*De principiis – O principech*) od Rufina z Aquileia ze 4. století. Rufinus však původní text částečně upravil, aby více vyhovoval křesťanskému pravověří jeho doby. Viz PUTNA, M. C.: *Órigenés z Alexandrie*, str. 76.

⁴⁰ „Proti Kelsovi“ - Órigenovo apologetické dílo, které odpovídá na kritiku křesťanství z pera pohanského filosofa jménem Kelsos. Na rozdíl od *Peri archón* máme spis *Kata Kelsu* dochovaný v řeckém originále celý. Viz PUTNA, M. C.: *Órigenés z Alexandrie*, str. 55, 73, 81

⁴¹ *Restitutio* se překládá jako *dosazení, navrácení v dřívější stav; udělení milosti*. Tak SEDLÁČEK, J.: *Latinsko-český a česko-latinský kapesní slovník*.

⁴² Viz PUTNA, M. C.: *Órigenés z Alexandrie*, str. 80.

⁴³ ÓRIGENÉS: *Peri archón III, 5,7* (překlad in: PUTNA, M. C.: *Órigenés z Alexandrie*, str. 80).

⁴⁴ ÓRIGENÉS: *Peri archón I, 6, 3* (překlad in: PUTNA, M. C.: *Órigenés z Alexandrie*, str. 79).

*nevyšly od Boha, ale od něho samého. **Bude tedy zničen, nikoliv aby nebyl, ale aby nebyl nepřítelem a smrtí...***⁴⁵

Órigenova představa konečného obnovení všech je spojena s jeho pojetím duše a svobodné vůle. Podle něj se totiž po smrti duše dostanou do jakési *školy duší* a budou na věčnosti dále poznávat Boží tajemství⁴⁶ a ti, kdo se během života neobrátili ke Kristu, budou mít tu možnost právě ještě po své smrti. A tu stejnou svobodu se ještě na věčnosti obrátit mají podle Órigena právě i démoni a sám ďábel i přes zlo, které v sobě mají zakořeněné.⁴⁷ Órigenés však věřil, že plnou pravdu tady na světě poznají jen někteří a prostým věřícím nebral a nijak jim nerozporoval víru, že hříšníci budou potrestáni.⁴⁸ Órigenés se zamýšlel pak i nad konkrétní podobou všeho stvoření po konečném obnovení:

*„Až se tedy všechny rozumné duše navrátí do takového stavu, tehdy i naše přirozené lidské tělo dojde slávy těla duchovního. Jakože zřejmě nejsou jiné ty rozumné bytosti, které pro své hříchy žily v nedůstojné nespokojenosti, a jiné ty, kterým se pro zásluhy dostalo pozvání k blaženému životu, ale že tytéž bytosti, které bývaly hříšné, potom se obrátily a usmířily s Bohem, jsou znovu volány k blaženosti, stejně tak je třeba soudit o přirozenosti těla. Tělo, které nám dnes slouží v bezejmennosti, zkáze a slabosti, není nic jiného, než bude ono tělo, které budeme mít v neporušenosti, síle a slávě, ale je sním totožné. Až odhodí své dnešní slabosti, promění se v slávu a stane se tělem duchovním, aby právě to, které bývalo nádobou nedůstojné nespokojenosti, vyčištěno stalo se nádobou cti a obydlím plným blaha....“*⁴⁹

*„Je potřeba si položit otázku, jestli tehdá, **až bude Bůh všechno ve všech vším, až všichni dospějí k naplnění**, bude mít všechno tělesné stvoření jeden charakter a veškerá tělesná vlastnost bude jediné ta, která bude zářit v oné nevýslovné slávě, jež jak se domníváme, bude příslušet duchovému tělu...“*⁵⁰

---

⁴⁵ ÓRIGENÉS: *Peri archón* III, 6, 5 (překlad in: ŠMELHAUS, V.: *Řecká patrologie*, str. 94-95).

⁴⁶ Viz PUTNA, M. C.: *Órigenés z Alexandrie*, str. 154.

⁴⁷ Viz PUTNA, M. C.: *Órigenés z Alexandrie*, str. 79.

⁴⁸ Srov. HARNACK, A.: *Dějiny dogmatu*, str. 115.

⁴⁹ ÓRIGENÉS: *Peri archón* III, 6, 6 (překlad in: ŠMELHAUS, V.: *Řecká patrologie*, str. 95).

⁵⁰ ÓRIGENÉS: *Peri archón* III, 6, 8 (překlad in: ŠMELHAUS, V.: *Řecká patrologie*, str. 94 - 95).

Velmi silně zní i Órigenova výpověď ve spisu *Proti Kelsovi*, která shrnuje jeho naději v Boží moc a dobrou vůli:

„...pravíme, že není možné ani pravděpodobné, že by ve světě duší existovalo něco tak zlého, co by působením Boha a logu nemohlo být vyléčeno. Logos je totiž silnější než všechno zlo, které přebývá v duši. Jeho lékařské umění působí podle vůle Boží a cílem jeho působení je zničení zla. (...) Proroctví mluví mnoho a nejasně o úplném zničení zla a o nápravě každé duše.“⁵¹

Órigenovo myšlení se vyvíjelo a v jeho dílech nalezneme i výroky, které možnost spasení všech rozporují, ale přesto se v církevním vnímání stal nejtypičtějším zastáncem tohoto učení. Órigenés není představitelem oficiální církevní nauky a mimo jiné to byly právě jeho představy o konečném obnovení všeho stvoření, které vedly k jeho kritice a posmrtné exkomunikaci. Přesto však jsou jeho texty stále velkou inspirací pro mnohé myslitele, a tak, jak se ve 20. století stala znovu aktuální otázka spásy nekřesťanů a posléze všech, stal se znovu aktuální i Órigenés. Byť třeba jeho mytologické představy o padlých duších a o jejich posmrtném vzdělávání zní cize jak naší představivosti, tak našemu vyznání.

I když bylo mnohé z Órigenova učení zavrženo, měl obrovský vliv na vývoj teologie a na významné církevní otce. Zejména na Řehoře z Nyssy a Řehoře z Nazianzu⁵², kteří oba prokazatelně zastávali učení o apokatastasis pantón.⁵³ Z Órigenových žáků se zřejmě nejotevřeněji hlásil k apokatastasi Řehoř (Gregórios) z Nyssy (335 – 394 po Kr.), přesto nebyl na rozdíl od Órigena nikdy odsouzen. Asi se mu lépe než Órigenovi dařilo ve svých dílech vysvětlovat, že jeho myšlenky o eschatologii jsou pouze hypotetické a spekulativní⁵⁴:

---

⁵¹ ÓRIGENÉS: *Peri archón I*, 6, 3 (překlad in: PUTNA, M. C.: *Órigenés z Alexandrie*, str. 82).

⁵² Spolu s dalším Órigenovým žákem Basileem Velikým patří mezi tzv. Velké Kappadočany.

⁵³ Viz RAHNER, K.: *Teologický slovník*, s. 41, heslo: Apokatastasis.

Dalšími teology zastávajícími apokatastasi byli např.: Klemens Alexandrijský, Didymus Slepý, Maximus Vyznavač a další. Viz BALTHASAR, H. U.: *Síla křesťanské naděje*, str. 46 - 47.

⁵⁴ Órigenés svůj myšlenkový postup v *Peri archón* popisoval podobně, přesto byl exkomunikován. Srov. ŠMELHAUS, V.: *Řecká patrologie*, str. 169; viz BALTHASAR, H. U.: *Síla křesťanské naděje*, str. 46 - 52.

„Neboť právě proto, že se (Bůh) vniterně spojil s lidskou přirozeností a respektoval přitom všechny její zvláštnosti jako zrození, přijímání pokrmu, růst a dokonce i smrt, způsobil všechno, o čem jsme se zmínili: vysvobodil člověka, propadlého zlu, ale zároveň vyléčil i původce zla“⁵⁵

Výše jsem uvedl, že Órigenés byl roku 553 na Druhém Konstantinopolském koncilu (5. ekumenickém) posmrtně exkomunikován a mnoho jeho myšlenek bylo označeno za heretické. Dogmatické zamítnutí se týkalo i učení o obnovení a spasení všech a všeho. Ve východní církvi je sice naděje o konečném „obožnění“ celého stvoření živá dodnes⁵⁶, formálně však učení o *apokatastasis pantón* neplatí ani u pravoslavných.⁵⁷

V Římskokatolické církvi je apokatastase také stále odmítána. Člověk má mít možnost Boží přijetí svobodně odmítnout⁵⁸ a stále platí učení o věčnosti pekla, které je s apokatastasí v rozporu.⁵⁹

Velký vliv na katolické myšlení měl i jeden z vůbec nejvýznamnějších teologů Aurelius Augustinus (354 - 430 po. Kr.). Je sice nazýván jako „učitel milosti“⁶⁰, ale stejně zásadní roli jako zvěst o Božím slitování pro něj hrála představa „dědičného hříchu“. Ve sporu s Pelagiovým myšlením se prosadilo Augustinovo přesvědčení, že člověk nemůže nehřešit a je tedy závislý na Boží milosti, kterou si člověk nijak nezajistí. Může a má však Boží milost přijmout, a ve víře vytrvat. I to je ale Boží dar, který dostanou jen někteří. Peklo je proto dle Augustina zcela reálné a spravedlivé. Mnozí v něm jsou a mnozí v něm zcela jistě skončí. Proč se Bůh rozhodl vyvolit jen některé, není podle Augustina naše věc.⁶¹

Přesto se i mnozí katoličtí teologové a teoložky široce otevřené naděje nevzdali (nejvíce rezonovala u mystiků). Významné je toto téma např. v díle Mechthildy

---

⁵⁵ ŘEHOŘ Z NYSSY: *Velká katéchése*, 26, 2n (překlad in: ŠMELHAUS, V.: *Řecká patrologie*, str. 168).

⁵⁶ Θεωσις – theósis – proces proměnění celého stvoření, na jehož konci bude Bůh všechno ve všem (1K 15, 28) Srov. FILIPI, P.: *Křesťanstvo – historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*, str. 31.

⁵⁷ Srov. FILIPI, P.: *Křesťanstvo – historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*, str. 31.

⁵⁸ Viz RAHNER, K.: *Teologický slovník*, hesla: Apokatastasis; Milost.

⁵⁹ Srov. BEINERT, W.: *Slovník katolické dogmatiky*, str. 15, heslo: Apokatastasis.

⁶⁰ Např. PÖHLMANN, H. G.: *Kompendium evangelické dogmatiky*, str. 274.

⁶¹ Viz LOHSE, B.: *Epochoy dějiny dogmatu*, str. 91-100; srov. BALTHASAR, H. U.: *Síla křesťanské naděje*, str. 46 - 52; Srov. PÖHLMANN, H. G.: *Kompendium evangelické dogmatiky*, str. 275.

z Hackebornu; sv. Terezie z Lisieux, sv. Terezie z Ávily apod.⁶² Vážně se touto myšlenkou zabýval také např. Jan Scotus Erigena a další.⁶³

1.3 Reformace

Vzhledem k významu Augustinova učení se v reformaci otázka naděje spásy pro nekřesťany a vůbec všechny lidi moc nezměnila. V Augsburském vyznání zůstává důraz na věčnost pekla a tedy na odmítnutí možnosti všesmíření.⁶⁴ Luther sice zásadním způsobem zdůraznil jedinečnost Boží vůle a milosti, která se člověku zdarma (!) pro Kristovu oběť nabízí. Přesto zůstává velký důraz na přijetí milosti naší vírou. Toto přijetí však nesmí být zaměněno za nějakou naši zásluhu, pro kterou teprve skutečně budeme ospravedlněni. Milost je darována zdarma a přijetí milosti naší vírou je také dar Boží. V tomto je křesťanská naděje přece jen dosvědčena o něco silněji než dříve.

„Ježíš Kristus, náš Bůh a Pán, zemřel kvůli našemu hříchu a byl vzkříšen kvůli naší spravedlnosti (Ř 4, 25)... Poněvadž toto musí být věřeno, nelze toho dosáhnout nebo to uchopit žádným skutkem, zákonem, ani zásluhou, tak je jasné a jisté, že jedině taková víra nás činí spravedlivými ...“⁶⁵

Nadějná víra v Boží sestupování k nám a přijetí hříšného člověka v kalvinismu ustoupila důrazu na Boží suverenitu a transcendenci.⁶⁶ Kalvín důrazně zastával Augustinovo učení o *dvojí predestinaci*, ve kterém jde o:

„...věčné Boží ustanovení, jímž Bůh u sebe rozhodl, co by se mělo podle jeho vůle stát z každého člověka. Neboť všichni nejsou stvořeni se stejným určením, nýbrž jedněm je předem nařízen život věčný, druhým věčné zatracení“.⁶⁷

---

⁶² Viz BALTHASAR, H. U.: *Síla křesťanské naděje*, str. 72 - 83.

⁶³ Viz BETZ, H. D.: *Religion past & present: encyclopedia of Theology and religion*, svazek 1, str. 307, heslo: Apocatastasis.

⁶⁴ Srov. BEINERT, W.: *Slovník katolické dogmatiky*, str. 15, heslo: Apokatastasis.

⁶⁵ LUTHER, M.: *Articuli christiane doctrinae, BSLK 415, 7 - 416, 6*; překlad in: LOHSE, B.: *Epochy dějiny dogmatu*, str. 139.

⁶⁶ Viz PÖHLMANN, H. G.: *Kompendium evangelické dogmatiky*, str. 279.

⁶⁷ KALVÍN, J.: *Inst. III, 21, 5*. Překlad in: PÖHLMANN, H. G.: *Kompendium evangelické dogmatiky*, str. 278.

Z tohoto pojetí soteriologie prvoplánově nutně vyplývá naprosté popření univerzální naděje, která přece i v Novém zákoně na mnoha místech zaznívá.⁶⁸ Ale je třeba zmínit, že v Druhém helvétském vyznání z roku 1566 v článku X. *O Božím předurčení a vyvolení svatých* vedle klasického pojetí o dvojí predestinace jasně čteme toto:

„4. Jest třeba míti dobrou naději o všech. I když (jen) Bůh zná ty, kdo jsou jeho (2 Tm 2, 19), a třebaže jinde jest zmínka o skrovném počtu vyvolených (Mt 20, 16), přece jest třeba míti dobrou naději o všech a nikdo nesmí býti ukvapeně započítáván mezi zavržené...“⁶⁹

Přestože se tedy v reformované teologii zcela jasně vyznává, že existuje dvojí předurčení, nesmíme nikoho považovat za zavrženého a máme doufat, že mezi vyvolené patří každý člověk. Koneckonců ani z Listu Římanům, na který se učení o dvojí predestinaci často odvolává⁷⁰, se nedá vyvodit, že by Pavel znal zavržení, které by Bůh nemohl zvrátit. Bůh nás vyvoluje pozitivně – k víře ve spasení.⁷¹

Ve 20. století se učení o predestinaci pokusil nově interpretovat Karl Barth. Jeho výklad dvojí predestinace je jedním z jeho zásadních kroků směrem k soteriologickému univerzalizmu.⁷²

Ač v historii křesťanství vždy hrála významnou roli slova o Božím Zákonu, soudu a zatracení, nikdy ze zřetele nezmizelo Kristovo evangelium, jehož zaslíbení je univerzální, a které z Boží lásky oslovuje celé stvoření. V případě Boží milosti zůstane zřejmě navždy předmětem sporu vliv naší vůle, závažnost našeho odcizení od Boha, naše schopnost přijmout odpuštění a otázka, zda již není vše rozhodnuto předem. Jak se k tomu všemu postavili významní teologové minulého století?

---

⁶⁸ Viz PÖHLMANN, H. G.: *Kompendium evangelické dogmatiky*, str. 289.

⁶⁹ HV X, 4 in: ŘÍČAN R. a kol.: *Čtyři vyznání*, str. 206.

⁷⁰ Např. Ř 9.

⁷¹ Viz PÖHLMANN, H. G.: *Kompendium evangelické dogmatiky*, str. 289 - 290.

⁷² Srov. PÖHLMANN, H. G.: *Kompendium evangelické dogmatiky*, str. 289.

2 Barthovo lidství

„Nevěřím na všesmíření, ale věřím v Ježíše Krista – Všesmírce“

Karl Barth je často považován za nejvýznamnějšího evangelického teologa 20. století.⁷³ Rozhodně mezi nejvýznamnější teology a vůbec světové myslitele patří. A právě v otázce soteriologie představují jeho myšlenky zásadní posun. V této kapitole se po stručném představení jeho života chci zaměřit na ty důrazy Barthovy teologie, které ukazují jeho vstřícný přístup k soteriologickému universalismu.

2.1 Život a dílo Karla Bartha

Narodil se roku 1886 v Basileji do rodiny reformovaného faráře Fritze Bartha⁷⁴. Po konfirmační výuce získal Barth zájem o evangelickou teologii, kterou v letech 1904-1908 studoval v Bernu, Berlíně, Marburgu a Tübingen. Poté nastoupil na dráhu vikáře v Ženevě, kde se věnoval sborové práci. Od roku 1911 byl deset let farářem na venkově v Safenwilu. Krom toho se věnoval i dráze politické, vzhledem ke kapitalistickému vývoji západní společnosti se začal zajímat o dělnické hnutí a na čas vstoupil do sociálně demokratické strany.

První světová válka tvrdě zasáhla celé evropské myšlení. Bartha zasáhlo selhání politických i odborných elit a začala se u něj projevovat profesní krize. Více než předtím začal řešit samotnou podstatu svého povolání. Spolu se svým kolegou a přítelem Thurneysenem⁷⁵ si kladl otázku po lidské (ne)schopnosti kázat Boží slovo. Toto uvažování, ke kterému se názorově přidali i další teologové, vedlo ke vzniku *dialektické teologie*, nazývané také *teologie krize*.

Jako evangelický teolog byl zásadně ovlivněn samozřejmě apoštolem Pavlem, Martinem Lutherem, Janem Kalvínem a Friedrichem Schleiermacherem (toho však Barth

---

⁷³ Tak např. ŠTEFAN, J.: *Karl Barth a ti druzí*, str. 17.

⁷⁴ F. Barth (1856-1912) později působil jako profesor Nového zákona a církevních dějin na univerzitě v Bernu. Viz ŠTEFAN, J.: *Karl Barth a ti druzí*, str. 17.

⁷⁵ Eduard Thurneysen (1888-1974) byl švýcarský teolog, farář v Leutwiz, později profesor praktické teologie v Basileji. Celoživotní přítel Karla Bartha a představitel dialektické teologie.

Viz ŠTEFAN, J.: *Poznámky*, in: BARTH, K.: *Boží božství a Boží lidství: sedm kratších textů*, str. 174.

Srov. BROŽ, L.: *Cesta Karla Bartha*, str. 27; 58.

po svém odklonu od *liberální teologie* kritizoval). Kromě nich se však významně zabýval Kierkegaardem, Nietzsche, ale např. i Dostojevským. V pozdějším věku byl zaujat sv. Anselmem z Canterbury.

Od roku 1921 působil na univerzitní půdě, nejprve v Göttingen, kde získal čestnou profesuru, později v Münsteru (1925-1930) a Bonnu (1930-1934). Když se v Německu dostali k moci nacisté, byl Barth, vystupující proti antisemitismu a nacistickému kultu, donucen odejít z univerzity. Před odchodem z Německa na basilejskou univerzitu ještě podpořil vznik Vyznávající církve, která se snažila čelit nacistické politice i kolaboraci zavedených církví (ve Vyznávající církvi byl aktivní například i Dietrich Bonhoeffer). Spolu s jejími představiteli se podílel na vzniku a zveřejnění Barmenského teologického prohlášení.⁷⁶ V Basileji se na katedře systematické teologie věnoval Karl Barth práci na svém stěžejním díle *Církevní dogmatika*, ale po celý svůj život se zapojoval také do společenského dění. Svou profesi zakončil ve vězeňské kapli basilejského nápravného ústavu. Karl Barth zemřel na konci roku 1968.

Mezi Barthova zásadní díla patří zejména *List Římanům* (1919), a jeho druhé přepracované vydání z roku 1922. Oba výklady epištoly Římanům znamenaly zásadní přelom v evangelické teologii. Jeho nejvýznamnějším dílem a zřejmě nejrozsáhlejším teologickým dílem vůbec je *Církevní dogmatika* (na té Barth pracoval od roku 1932 prakticky celý život, ale nikdy ji nedokončil). Samozřejmě se také dochovalo mnoho přednášek, kázání a dalších kratších textů.⁷⁷

---

⁷⁶ Barmenské teze (neboli *Teologické prohlášení k současné situaci německé evangelické církve*) byly přijaty Vyznavačskou církví v Německu v roce 1934. Šlo o teologickou kritiku nacistické ideologie a církví, které nacismu podlely a často proto překrcovaly i základní křesťanské myšlenky. Jedním z výrazných témat Barmenských tezí je kritika tzv. *přirozené teologie*, jejíž nebezpečí bylo právě za nacismu plně odhaleno. Na obsahu prohlášení měl největší podíl právě Karl Barth.

Viz ŠTEFAN, J.: *Karl Barth a ti druzí*, str. 194 - 195

Srov. BROŽ, L.: *Cesta Karla Bartha*, str. 62

⁷⁷ Viz ŠTEFAN, J.: *Karl Barth a ti druzí*, str. 17-27, přehled celého díla na str. 27 - 94.

Viz BROŽ, L.: *Cesta Karla Bartha*.

2.2 Kristus jako Všemírce

Karl Barth je často kritizován za zastávání učení o *smíření všech*.⁷⁸ Sám se proti těmto výtkám ohrazoval⁷⁹. Nedá se však popřít, že přes veškerou dialektiku zní z jeho díla nadějná víra ve všeobjímající Boží lásku zjevenou v Ježíši Kristu velmi silně.

Výrazně tím směrem ukazuje jeho výklad učení o predestinaci představený v přednášce *Boží milostivá volba z roku 1936* rozpracovaný ve druhém díle *Církevní dogmatiky*. Podobně silně, i když z jiného směru mluví Barthova přednáška *Boží lidství* z roku 1956 a otevřeně s k výslovné možnosti spásy pro nekřesťany vyjadřuje ve čtvrtém díle *Církevní dogmatiky*. Na otázku smíření a vykoupení všech naráží Barth i v jiných svých dílech i v řadě svých kázání, ale zde se budu zabývat právě výše zmíněnými spisy.

2.2.1 Milostivá volba

Učení o dvojí predestinaci je v kalvinismu tradičně vykládáno jako víra v to, že Bůh předem vyvolil, kdo bude spasen. Toto učení je dobře biblické ve svém důrazu na fakt, že nejsme spaseni pro své zásluhy⁸⁰, ale z Boží vůle, „v Kristu a pro Krista“⁸¹. Počítá však také s tím, že Hospodin vyvolil jen někoho.

Přestože samo Helvétské vyznání varuje před započítáváním kohokoli mezi zavržené, stalo běžným zjednodušené přesvědčení, že ten, kdo věří (a někdy se k tomu ještě přidal osobní úspěch), tím poznává, že on byl předurčen ke spasení, zatímco ostatní jsou zavrženi. Zřejmě to mimo jiné byla i tato vulgarizace kalvinismu zastávaná v různých variacích, která vedla Bartha k reinterpretaci učení o dvojí predestinaci. Barth zásadně odmítá, že by predestinace znamenala *predestinovanost*⁸² konkrétních lidí natož pak determinismus ovlivňující konkrétní události našeho života.⁸³ Podobně také zdůrazňuje, že učení o predestinaci není samoúčelné. Je tu pro poukázání na jiné skutečnosti.

---

⁷⁸ Viz např.: BALTHASAR, H. U.: *Síla křesťanské naděje*, str. 112; PÖHLMANN, H. G.: *Kompendium evangelické dogmatiky*, str. 284; BRUNNER, E.: *Dogmatik I*, s 377.

⁷⁹ Viz ŠTEFAN, J.: *Poznámky*, in: BARTH, K.: *Boží božství a Boží lidství: sedm kratších textů*, str. 204.

⁸⁰ „Nezáleží tedy na tom, kdo chce, ani na tom, kdo se namáhá, ale na Bohu, který se smilovává.“ Ř 9, 16.

⁸¹ HV X, 2 in: ŘÍČAN R. a kol.: *Čtyři vyznání*, str. 206.

⁸² Srov. BARTH, K.: *Boží milostivá volba*, in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 131.

⁸³ Viz BARTH, K.: *Boží milostivá volba*, in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 122.

Poukazuje na poznání přijetí Boží milosti a upozorňuje, že i naše přijetí Boží milosti je možné pouze z milosti.⁸⁴

„Slovo o Boží volbě nemůže ke Slovu o Boží milosti nic přidat. Velmi pozoruhodným a zjevně nepostradatelným způsobem je však podtrhuje.“⁸⁵

Zásadní na učení o predestinaci je podle Bartha podtržení vyznání, že je to Bůh, kdo se smilovává. Je to jeho rozhodnutí, jeho vůle.⁸⁶ A v Kristu jsme podle Bartha poznali, že základní a nejvyšší Boží vůlí je milost.⁸⁷ Bůh se nemusí nad člověkem smilovat a člověk si Boží milost nijak nezajistí ani není schopen milost přijmout. Ale Bůh se rozhodl, že se smilovat chce a chce, aby člověk milost přijal.

„Bůh je milostivý kvůli tomuto svému volení a kvůli těmto svým vyvoleným: nejprve jako Stvořitel člověka a pak v Ježíši Kristu skrze Ducha svatého v díle smíření. Vyvolení z milosti, predestinace znamená: milost v milosti. Milost v milosti je však Boží svoboda a vláda v milosti. V Boží svobodě je založeno uskutečnění milosti.“⁸⁸

Pre-destinace (Prae-destinatio; *před-určení*) se podle Bartha netýká času, či nějaké logické předřazenosti. (A právě proto je sklouznutí k determinismu chybné). Předurčení je to proto, že se týká Boží vůle a tedy ne naší lidské vůle. Bůh rozhoduje. Rozhoduje o každém individuálně.⁸⁹ Ale ono rozhodnutí je mimo čas a prostor stvořeného světa a mimo lidskou zkušenost.⁹⁰

V čem je však Barthův výklad predestinace skutečně revoluční, je jeho christocentrismus.⁹¹ Ke Kristu se zastánci dvojí predestinace odvolávali vždy (viz helvétské vyznání), ale nikdy tak důsledně a s takovými závěry jako Barth.

---

⁸⁴ Srov. BARTH, K.: *Boží milostivá volba*, in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 118.

⁸⁵ BARTH, K.: *Boží milostivá volba*, in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 119.

⁸⁶ Viz BARTH, K.: *Boží milostivá volba*, in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 120.

⁸⁷ Viz BARTH, K.: *Boží milostivá volba*, in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 120.

⁸⁸ BARTH, K.: *Boží milostivá volba*, in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 121.

⁸⁹ Srov. GALLUS, P.: *Člověk mezi nebem a zemí: pojetí víry u P. Tillicha a K. Bartha*, str. 439 - 440.

⁹⁰ Viz BARTH, K.: *Boží milostivá volba*, in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 122.

⁹¹ „Ježíš Kristus je volcí Bůh a vyvolený člověk“ Barth, K.: *KD II/2*.

Christocentrismus Barthova pojetí predestinace tkví v tom, že to je právě Bůh v Kristu díky komu a skrze koho dochází k vyvolení člověka.:

„To, že je milostí přijmout milost, se původně a vlastně uskutečnilo zcela prostě v osobě Ježíše Krista samotného. (...)

Bylo to rozhodnutí a čin věčného Syna a Slova, jehož mocí tento člověk – jenž se počal z Ducha svatého, narodil se z Marie Panny – tím, že začal být člověkem, začal být sám Synem a Slovem Božím. To je vyvolení! A právě to je také zcela přímo a bezprostředně naše vyvolení.“⁹²

Předurčení musí být dvojí. Tam, kde je vyvolení, musí být i zavržení.⁹³ Toto na biblických oddílech a kalvinistických myšlenkách založené tvrzení Barth nepopírá. Ale varuje, abychom nesklouzli k představě, že vyvolení a zavržení má stejnou váhu, že existuje stejným způsobem a v rovnováze.⁹⁴ Přesto však Barth možnost zavržení nijak nerelativizuje – bere ho vážně. A odkazuje na reformovaného teologa P. Mauryho a jeho důraz, že právě v Kristu poznáváme jak Boží vyvolení, tak (na kříži) jeho zavržení.⁹⁵ A právě toto poznání Božího zavržení nás může teprve oslovit a právě v něm můžeme pochopit jeho vážnost.

„Nemůžeme poznat své vyvolení v Ježíši Kristu, aniž bychom nejprve a především znovu v Něm nepoznali své zavržení. Boží Syn, který na sebe vzal naše lidství, je zavržený syn člověka, který v Getsemane marně prosí, aby ho minul tento kalich, který se na Golgotě cítí opuštěný od svého nebeského Otce, který podle 37. otázky Heidelberského katechismu „po celou dobu svého života na zemi, zvláště pak na jeho konci, nesl Boží hněv.“⁹⁶

Barth tu zdůrazňuje Kristovo utrpení a upozorňuje, že tváří v tvář utrpení *Vyvoleného* poznáváme své vlastní zavržení a utrpení. Jestliže si Kristus na kříži nestěžoval na nespravedlnost, jak bychom si mohli stěžovat my, kteří na rozdíl od něj

---

⁹² BARTH, K.: *Boží milostivá volba*, in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 124 - 125.

⁹³ Viz BARTH, K.: *Boží milostivá volba*, in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 126.

⁹⁴ Viz BARTH, K.: *Boží milostivá volba*, in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 127.

⁹⁵ Viz BARTH, K.: *Boží milostivá volba*, in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 128.

⁹⁶ BARTH, K.: *Boží milostivá volba*, in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 128.

nejsme dokonalí. Barth tu chce tímto tvrzením upozornit na Boží svobodu a právo se rozhodnout, které ani Bůh sám přítomný v Kristu nechce porušit. A právě utrpení Vyvoleného (který svému utrpení ve víře v Boha přitakává!) nám ukazuje naši neschopnost dostat Božímu zákonu. Ukazuje spravedlnost našeho zavržení.⁹⁷ Tady se zatím drží klasických výkladů učení o predestinaci, které mluví o zavržení jako o definitivním svobodném rozhodnutí Boží spravedlnosti. Barth však jde dál:

„Ale tím, že je zde na základě Božího práva rozhodnuto a Boží právo je vykonáno, tím, že je zde zjeveno naše zavržení, a to ve své spravedlnosti, tím, že mu Vyvolený Boží ve víře přitakává a bere jej na sebe, je zavržení jakožto naše zavržení zrušeno. (...)

Tak musíme zjevně vědět o svém smíření a ospravedlnění, a tedy o svém vyvolení v Ježíši Kristu, abychom skutečně věděli o svém zavržení. Tam (na Golgotě) je vysloveno a zjeveno naše zavržení, tím že se nás zastal Bůh sám. Tam a jenom tam! Veškeré zoufalství nad námi samými nebo nad jinými by nám o našem zavržení nesdělilo ani to nejmenší. Jen tam, kde vidíme zrušené zavržení, vidíme skutečné zavržení. (...) Jen ten, kdo se dá utěšit myšlenkou na Boží milostivou volbu, zná hrůzu z jeho tajemství. Avšak bez hrůzy z jeho tajemství se myšlenkou milostivé volby utěšit nelze.“⁹⁸

Právě v zavržení Krista se uskutečnilo dvojí předurčení. V jeho zavržení poznáváme zavržení každého z nás. A v jeho vyvolení poznáváme vyvolení, které se také týká každého z nás – právě proto, že máme být zavrženi, ale Kristus byl zavržen za nás.⁹⁹

„Jsme vyvoleni, když ke svému vyvolení v Ježíši Kristu říkáme „ano“ – a právě tím říkáme „ano“ i ke svému zavržení, avšak ke svému zavržení neseném a zrušeném Ježíšem Kristem, a proto přece jen nejprve a především: k svému vyvolení.“¹⁰⁰

---

⁹⁷ Viz BARTH, K.: *Boží milostivá volba*, in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 129.

⁹⁸ BARTH, K.: *Boží milostivá volba*, in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 129 - 130.

⁹⁹ Viz GALLUS, P.: *Člověk mezi nebem a zemí: pojetí víry u P. Tillicha a K. Bartha*, str. 440.

Srov. BALTHASAR, H. U.: *Síla křesťanské naděje*, str. 112.

¹⁰⁰ BARTH, K.: *Boží milostivá volba*, in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 124.

Vidíme, že Barthovi se podařilo interpretovat učení o dvojí predestinaci pomocí učení o ospravedlnění.¹⁰¹ Totiž určením základu predestinace v Kristově oběti a ve smíření nespravedlivého hříšníka se spravedlivým Bohem.¹⁰² KD? Barth se později v *Církevní dogmatice* výslovně věnuje tomu, že zavržení jsou ti, kdo jsou bezbožní¹⁰³ a je věren reformačnímu rozpoznání, že žádný člověk nemůže nebýt hříšný a svobodně se rozhodnout pro Boha. A právě takový hříšník je ospravedlněn Kristem skrze víru. Barth však tvrdí také to, že i když vírou své vyvolení a ospravedlnění rozpoznáváme, neznamená to, že je vyvolení závislé na víře a že se týká pouze věřících.¹⁰⁴ Nastiňuje otázku, zda vůbec lze o někom říci, že je skutečně věřící.

„Existuje jakési vyvolení a povolání i lidí bezbožných. A existuje snad nějaké jiné vyvolení a povolání?“¹⁰⁵

Karl Barth svou teologií zvěstuje, že Bůh v Kristu *volí* člověka a člověk to nemůže zvrátit.¹⁰⁶ Zdali právě i tím nemíří k vyznání, že Bůh volí *každého* člověka? Bude-li však tato volba definitivní a povede-li ke konečnému smíření všech a každého, nechává Barth na Bohu a jeho svobodném rozhodnutí, které nyní poznat nemůžeme¹⁰⁷ a které ještě není uzavřeno, nýbrž se stále znovu děje.¹⁰⁸

2.2.2 Bůh se stává člověkem, člověk se stává ‚křesťanem‘

Christocentrismus je typický a důležitý pro celou Barthovu teologii.¹⁰⁹

---

¹⁰¹ Viz ŠTEFAN, J.: *Karl Barth a ti druzí*, str. 225.

¹⁰² Viz KD II/2, str. 182.

¹⁰³ Viz KD II/2, str. 444.

¹⁰⁴ Srov. GALLUS, P.: *Člověk mezi nebem a zemí: pojetí víry u P. Tillicha a K. Bartha*, str. 440.

¹⁰⁵ KD II/2, str. 444.

¹⁰⁶ „Člověk (...) může Boha nenávidět a být Bohem nenáviděný (činí to a je tím); nemůže však zvrátit Boží věčnou, i v jeho nenávisti vítěznou lásku do jejího protikladu.“ KD II/2, str. 348.

¹⁰⁷ Srov. GALLUS, P.: *Člověk mezi nebem a zemí: pojetí víry u P. Tillicha a K. Bartha*, str. 442.

¹⁰⁸ Viz BROŽ, L.: *Cesta Karla Bartha*, str. 92.

¹⁰⁹ „Christologie musí vládnout a musí ji být vidět v celé dogmatice, to znamená už v jejích základních větách, jinak v ní nevládne a není“ KD I/2; 135 – podle BROŽ, L.: *Cesta Karla Bartha*, str. 85.

Dialektická teologie, jak se nazývá směr, jehož zakladatelem Barth byl, zdůrazňuje zásadním způsobem jinakost, vzdálenost a oddělenost Boha od člověka. V pozdějším období však Barth přesunul svůj důraz na to, že Bůh tuto hranici a oddělenost překonává právě v Kristu.¹¹⁰ Tato myšlenka byla ale pro Bartha důležitá od začátku. Už ve své přednášce *Slovo Boží jako úkol teologie* v roce 1922¹¹¹ řekl, že skutečným Božím Slovem je zjevení toho, že *Bůh se stává člověkem*. Toto pravdivě poznat a vyznat je podle mladého Bartha úkol teologie.¹¹² Právě toto dění zmíněné již v prologu Janova evangelia¹¹³ považuje Barth za zásadní svědectví o Boží lásce k člověku a ve svém díle se k tomu opakovaně vrací¹¹⁴. „*Slovo se stalo masem*“¹¹⁵, tedy opravdu plně člověkem se všemi jeho přirozenostmi a nedostatky. Bůh se stal konkrétním člověkem, tělem, masem a právě proto se tato událost týká každého zcela konkrétně a jednotlivě.¹¹⁶

K tomuto bodu své teologie se Barth plně vrátil ve svém pozdějším období, a to např. v přednášce *Boží lidství* z roku 1956. V této přednášce nejprve rekapituluje důraz dialektické teologie na poznání Boží nedostupnosti s obavou, zda tehdy neupozadil dobrou zprávu o Božím vtělení. Přesto své dřívější postoje neruší. Naopak zdůrazňuje, že teprve, když poznáme *Boží božství*, můžeme přijmout zvěst o *Božím lidství* vážně a opravdu radostně:

„Ten (...), komu by snad ještě pořád nebylo jasné, že Bůh je Bůh, ten jistě nenahlédne ani to, co je třeba nyní dále říci jako pravdivé slovo o Božím lidství.“¹¹⁷

---

¹¹⁰ Viz BARTH, K.: *Boží lidství* in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 155.

¹¹¹ Touto přednáškou Barth představil „svůj“ obrat v teologii na shromáždění přátel časopisu *Křesťanský svět*. Viz ŠTEFAN, J.: *Karl Barth a ti druzí*, str. 55.

¹¹² Viz BARTH, K.: *Slovo Boží jako úkol teologie* in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 33.

¹¹³ „*A Slovo se stalo tělem a přebývalo mezi námi...*“. J 1, 14a.

¹¹⁴ Viz BROŽ, L.: *Cesta Karla Bartha*, str. 83nn.

¹¹⁵ Barth u J 1, 14 zdůrazňuje slovo *maso*, jako přesnější překlad slova *σὰρξ* z řeckého originálu.

Viz BROŽ, L.: *Cesta Karla Bartha*, str. 83.

¹¹⁶ Srov. BROŽ, L.: *Cesta Karla Bartha*, str. 83 - 84.

¹¹⁷ BARTH, K.: *Boží lidství* in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 155.

A opět je zde zmíněn význam Ježíše Krista. V něm se totiž zjevuje jak člověk ve své konkrétní plnosti, tak Bůh ve své konkrétní plnosti.¹¹⁸ Nejde tu o abstraktní pojmy lidství a božství, ale uskutečnění jednoty Boha a člověka v konkrétním těle a v konkrétním čase.¹¹⁹

„Právě ve své jedné osobě je Ježíš Kristus jak jakožto pravý Bůh věrným partnerem člověka, tak jakožto pravý člověk věrným partnerem Božím; jak ke společenství s člověkem ponížený Pán, tak do společenství s Bohem vyvýšený služebník; jak Slovo promluvené z nejvyšší, nejsvětější transcendence, tak Slovo vnímané v nejhlubší, nejtemnější imanenci: obojí nesmíšeně, ale také nerozděleně, zcela to jedno a zcela to druhé.“¹²⁰

V této jednotě Boha a člověka vidí Barth tu největší naději a zaručení Boží milosti i lidské vděčnosti. Proto také podle Bartha máme otázky: „Kdo je Bůh?“ a „Kdo je člověk?“ vždy hledat právě v jejich jednotě v Ježíši Kristu.¹²¹ A nemusíme se bát nacházet odpovědi – vždyť právě v Kristu vidíme, že Bůh je ten, kdo se svobodně a svrchovaně smilovává nad člověkem a vybírá si jej za svého partnera.¹²²

„Právě v pohledu na Ježíše Krista je však rozhodnuto i o tom, že Boží lidství není Božím božstvím vyloučeno, nýbrž je v něm zahrnuto.“¹²³

Poznání Boží svobody, která si volí lásku k člověku, vede Bartha opět k vyznání, že se to týká opravdu každého člověka, což má mít vliv i na naše mezilidské sociální vztahy. Samozřejmě nezapomíná dodávat, že to není lidská zásluha, výsada či právo být vyvolen k lásce, ale vždy pouze Boží milost.¹²⁴ Člověk není dobrý – Bůh na to nezapomíná a nepřehlíží to. Ale právě takového člověka si Bůh vyvoluje a ukazuje mu novou cestu.¹²⁵ ‚NE‘, které k člověku zní z Božího Zákona, je pohlceno mnohem větším ‚ANO‘, které

---

¹¹⁸ Viz BARTH, K.: *Boží lidství* in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 161.

¹¹⁹ Viz BROŽ, L.: *Cesta Karla Bartha*, str. 84.

¹²⁰ BARTH, K.: *Boží lidství* in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 161.

¹²¹ Viz BARTH, K.: *Boží lidství* in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 161.

¹²² Viz BARTH, K.: *Boží lidství* in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 162.

¹²³ BARTH, K.: *Boží lidství* in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 162.

¹²⁴ Viz BARTH, K.: *Boží lidství* in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 165.

¹²⁵ Viz BARTH, K.: *Boží lidství* in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 169.

k člověku z ní z Božího evangelia. Což zaznělo již v jedné jeho dřívější přednášce s názvem *Evangelium a Zákon*:

„Zákon není nic jiného než nezbytná forma Evangelia, jehož obsahem je milost.“¹²⁶

Protože však člověk *není dobrý* (protože je hříšný), tak zprávu o Božím lidství neslyší, nepřijímá a nerozumí jí. A to se také, jak Barth přiznává, týká každého člověka.¹²⁷ Nejsme schopni tu zvěst plně přijmout za svou, i když je každému z nás určena. Ve své *Církevní dogmatice* Barth psal, že všichni (každý člověk) jsme tváří v tvář Boží milosti pouze *potenciální křesťané, sice křesťané v naději*, ale nikoli skuteční *aktuální křesťané*¹²⁸. Právě Boží vyvolení člověka však tuto naši nedokonalost překonává. Zaslíbení toho, že v Kristu se může každý stát skutečným *aktuálním křesťanem* – totiž tím, kdo skrze Boží Slovo přijímá Boží milost – a že se jím také každý stane, to je dobrá zpráva.¹²⁹ Proto má být úkolem křesťanů a tím spíše farářů a teologů dávat na evangelium o Božím stávání se člověkem a tedy na Boží vyvolení člověka zásadní důraz.

„Boží slovo zvěstuje radostnou zvěst chudým, osvobození zajatým, zrak slepým, ospravedlnění a posvěcení, a dokonce i povolání ke službě velkým i malým hříšníkům. (...) Úkol dát zazářit evangeliu je naléhavější než úkol ukázat (mravní) vážnost (...) Pro koho není tento pozitivní úkol tím naprosto hlavním úkolem, kdo chce na lidi především křičet, ohromit je nebo se jim vysmát kvůli jejich hlouposti a zlobě, ten ať raději vůbec mlčí. K Božímu lidství existuje v tomto ohledu jen jedno analogon: napřimující a právě takto, ale také jen takto skutečně soudící zvěst o velké radosti, která je člověku před Bohem připravena a kterou člověk smí z Boha mít: ‚Všechna spása pramení mi z tebe:‘ (Ž 87,7)“¹³⁰

Na tomto místě se v přednášce *Boží lidství* Barth ve třech bodech vypořádává přímo s otázkou „smíření všech“. Shrnuji:

---

¹²⁶ BARTH, K.: *Evangelium a Zákon* in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 102.

¹²⁷ Viz BARTH, K.: *Boží lidství* in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 168.

¹²⁸ „*Christianus in spe.*“ Viz BARTH, K.: *KD IV, 3.2. §72, 3., str. 810 (angl. překlad)*.

¹²⁹ Srov. BARTH, K.: *KD IV, 3.2. §72, 3., str. 810-811 (angl. překlad)*.

¹³⁰ BARTH, K.: *Boží lidství* in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 170.

1) Neděsme se toho pojmu. 2) např. Koloským 1, 20¹³¹ nás může vést k přemýšlení o tom, že by pojem smíření všeho nemusel být úplně nesmyslný. 3) Nehrozí nám při skeptickém pohledu na tuto otázku větší nebezpečí než při přijetí pohledu vstřícného?

"Jisté je, že neexistuje žádné teologické oprávnění klást z naší strany Boží lidumilnosti zjevené v Ježíši Kristu nějaké hranice. Naší teologickou povinností je vidět a chápat ji jako vždy ještě větší, než jak jsme to činili předtím"¹³²

Byť se Barth nepřihlásil k apokatastasi přímo, je zřejmé, že k ní má nakročeno a že Boží vyvolení člověka má teologicky i biblicky podložené poctivě. Proto je podle něj vyznavačsky i teologicky vhodnější mít naději ve smíření všech, než se ho a priori bát a odmítat jej. Evangelium je totiž dobrá zpráva. A tuto dobrou zprávu má vzít za svou křesťanská církev, která ji pak svou činností zpřítomňuje, prožívá a pro celý svět otevírá.¹³³

---

¹³¹ „Plnost sama se rozhodla v něm přebývat, aby skrze něho a v něm bylo smířeno všechno, c o jest, jak na zemi, tak v nebesích – protože smíření přinesla jeho oběť na kříži.“ Ko 1, 19 - 20.

¹³² BARTH, K.: *Boží lidství* in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 170 - 171.

¹³³ Viz BARTH, K.: *Boží lidství* in: *Boží božství a Boží lidství – sedm kratších textů*, str. 171 - 173.

3 Tillichova odvaha

„Jsi přijat!“

Paul Tillich rovněž patří k zásadním myslitelům 20. století. Řadí se k nejvýznamnějším evangelickým teologům, ale jeho odborný zájem teologii přesahoval – zejména se věnoval filosofii, ale také religionistice, psychologii, kulturologii apod. a stejně tak přesahoval i hranice své konfese.¹³⁴ Díky své otevřenosti mimo církve, díky osobnímu zájmu o širokou veřejnost i lidskou duši, díky necírkevnímu jazyku a díky svému charismatu a schopnosti zaujmout byl jedním z posledních opravdu známých a populárních teologů.¹³⁵ Mimo jiné i vztah k necírkevní veřejnosti jej zřejmě vedl k jeho velmi vstřícnému přístupu k soteriologickému univerzalizmu. Tato kapitola chce představit jeho základní myšlenky o univerzální spáse.

3.1 Život a dílo Paula Tillicha

Pocházel z Německa, kde se v roce 1886 narodil v obci Starzeddel.¹³⁶ Stejně jako Barth se i Tillich narodil do farářské rodiny, na rozdíl od Bartha to však byla rodina luteránská. Studoval filosofii a teologii v Berlíně, Halle a Tübingen a v roce 1912 se stal farářem.¹³⁷ Již během svého farářování však působil také v akademickém prostředí (ve Vratislavi, Halle atd.). Stejně jako celou jeho generaci, i Tillicha silně zasáhla první světová válka, kterou strávil na frontě jako polní duchovní. Tato zkušenost jej poznamenala a výrazně ovlivnila vývoj jeho myšlení.¹³⁸

Po válce působil jako docent a později profesor na univerzitách v Halle, Berlíně, Marburgu, Drážďanech a Frankfurtu. Po nástupu nacismu však musel učení zanechat (mimo jiné kvůli svému působení v sociálně demokratické straně) a v roce 1934

---

¹³⁴ Viz ŠTEFAN, J.: *Karl Barth a ti druzí*, 320, 323.

¹³⁵ Viz ŠTEFAN, J.: *Karl Barth a ti druzí*, 322.

¹³⁶ Dnes polské Starosiedle.

Viz ŠTEFAN, J.: *Karl Barth a ti druzí*, 319.

¹³⁷ Viz ŠTEFAN, J.: *Karl Barth a ti druzí*, 319.

¹³⁸ Viz ŠTEFAN, J.: *Karl Barth a ti druzí*, 319 - 320.

emigroval do USA, kde se stal profesorem na Union Theological Seminary a dalších školách (později působil na také Harvardu apod.)¹³⁹

Po druhé světové válce sice Německo navštěvoval, ale nikdy se natrvalo nevrátil, a to i přesto, že své místo na americké akademické scéně si musel vybojovat proti odmítání svého nonkonformismu jak od kolegů teologů, tak od necírkevních filosofů.¹⁴⁰

Teologicky byl zpočátku blízky obratu Barthovy dialektické teologie, byť se jeho závěrům postupně vzdaloval. Zabýval se zejména filosofií náboženství, ale později významně také psychoanalýzou apod. Vždy byl také politicky aktivním pacifistou a sociálním demokratem.¹⁴¹ Během svého amerického působení se stal oblíbeným univerzitním kazatelem i pastýřem, velice čteným autorem a zřejmě nejvlivnějším teologem 50. - 60. let 20. století v USA.¹⁴² Zemřel roku 1965 v Chicagu.¹⁴³

Paul Tillich psal zejména kratší texty, přednášky atd. Je ale také autorem několika knih.¹⁴⁴ Zřejmě nejslavnější je Tillichova práce *Odvaha být* (1952), díky které se dostal do širšího povědomí americké kulturní scény.¹⁴⁵ Vrcholem a souhrnem jeho teologického díla i myšlení je třísvazková *Systematická teologie*. Tillich na ní pracoval přes 50 let.¹⁴⁶ Kromě přednášek a dalších prací byla vydávána i jeho slavná kázání. Např. sbírka s názvem *Otřásání základů*.¹⁴⁷

---

¹³⁹ Viz ŠTEFAN, J.: *Karl Barth a ti druzí*, 320 - 321.

¹⁴⁰ Viz ŠTEFAN, J.: *Karl Barth a ti druzí*, 322.

¹⁴¹ Viz ŠTEFAN, J.: *Karl Barth a ti druzí*, 321 - 323.

¹⁴² Viz ŠTEFAN, J.: *Karl Barth a ti druzí*, 322 - 323.

¹⁴³ Viz ŠTEFAN, J.: *Karl Barth a ti druzí*, 319.

¹⁴⁴ Viz ŠTEFAN, J.: *Karl Barth a ti druzí*, 325.

¹⁴⁵ Srov. GOMES, P. J.: *DOSLOV*, in: TILLICH, P.: *Odvaha být*

¹⁴⁶ Pracovat na ní začal již v roce 1913; poslední svazek vyšel roku 1963. Tillich se podílel také na převodu všech svazků do němčiny. Překlad třetího dílu vyšel v Německu až v roce po Tillichově smrti. Viz ŠTEFAN, J.: *Karl Barth a ti druzí*, 326.

¹⁴⁷ Viz ŠTEFAN, J.: *Karl Barth a ti druzí*, 330.

3.2 Bůh zjevuje univerzální spásu světa

I Paul Tillich čelil kritice, že učí smíření všech – *apokatastasis pantón*, ale také on se výtkám bránil a definitivní ANO k této otázce neřekl.¹⁴⁸ Jeho pojetí Boha, Božího zjevení, a působení Božího Ducha; jeho chápání lidské víry a ospravedlnění; jeho pojmy *odcizení, přijetí, Nové Bytí* apod. a jeho vztah k nekřesťanským náboženstvím i k sekulární společnosti však nemůže člověka nechat na pochybách. Paul Tillich měl k *soteriologickému univerzalizmu* blíže než většina ostatních teologů. Např. Marek Říčan ve své disertaci *Otázka spásy nekřesťanů* soudí, že v konečnou spásu všech Tillich opravdu věřil.¹⁴⁹

3.2.1 Přijetí jako princip křesťanské víry

Lidské Bytí, víru a Boží působení popisuje Tillich sice moderním filosofickým slovníkem, ale v zásadě zůstává věrný tradičnímu křesťanskému schématu. Např. jeho pojmy *odcizení*¹⁵⁰ a *nepřijatelnost*¹⁵¹ analogicky odpovídají pojmu hřích. Jeho teze z druhého dílu Systematické teologie:

*„Člověk je odcizen od základu svého Bytí, od ostatních bytostí a od sebe sama.
Přechod od esence k existenci končí v osobní vině a univerzální tragédii,“*¹⁵²

v podstatě odpovídá biblickému líčení vyhnání z ráje a klasickému učení o pádu a o věčném hříchu. Zásadním aspektem lidského odcizení je podle Tillicha úzkost, kterou rozpracovává ve svém obecně filosofickém (v jádru však přiznaně teologickém¹⁵³) díle *Odvaha být*. V přednáškách, ze kterých je *Odvaha být* sestavena, Tillich nejprve představuje ústřední pojem knihy – odvahu. Zabývá se jí, aby ukázal, že:

---

¹⁴⁸ Viz ŠTEFAN, J.: *Karl Barth a ti druzí*, str. 367.

¹⁴⁹ Srov. ŘÍČAN, M.: *Otázka spásy nekřesťanů*, str. 144.

¹⁵⁰ „*Stav existence je stav odcizení...*“ apod., pojmem odcizení navazuje Tillich na Hegela. Viz TILLICH, P.: *Systematic Theology II*, str. 44nn.

¹⁵¹ Srov. TILLICH, P.: *Odvaha být*, str. 108.

¹⁵² TILLICH, P.: *Systematic Theology II*, str. 44 - 45.

¹⁵³ Srov. GALLUS, P.: *Člověk mezi nebem a zemí*, str. 146.

„Etická otázka po podstatě odvahy vede nevyhnutelně k ontologické otázce po podstatě Bytí. (...) Odvaha nám může ukázat, co je Bytí, a Bytí nám může ukázat, co je odvaha.“¹⁵⁴

Po různých definicích a podobách odvahy a popisu projevů existenciální úzkosti ovládajících různé epochy¹⁵⁵, Tillich popisuje zoufalství a úzkost z neBytí jako základní projev odcizení, který je tedy neoddelitelnou součástí lidské existence¹⁵⁶. Tuto úzkost navrhuje překonat právě odvahou přijmout přijetí. Pojem odvaha tu v Tillichově myšlení stojí na místě víry.¹⁵⁷ A pojem přijetí je tu na místě teologických pojmů, jako je ospravedlnění, odpuštění a milost:

„Je možné říci, že odvaha být je odvahou přijmout sebe samého jako přijatého navzdory své nepřijatelnosti. Není nutné připomínat teologů, že toto je pravý význam pavlovsko-luterské nauky o „ospravedlnění skrze víru“ (nauky, která ve svém původním znění, přestala být srozumitelná i pro studenty teologie). Je však potřeba teologům i duchovním připomenout, že v boji s úzkostí před vinou, jak jej vede psychoterapie, si myšlenka přijetí získala tolik pozornosti a nabyla takového významu, jakému se v reformaci těšily výrazy „odpuštění hříchů“ nebo „ospravedlnění skrze víru“. Přijmout přijetí navzdory své nepřijatelnosti tvoří základ odvahy důvěry.“¹⁵⁸

Právě přijetí je tu stavěno jako základní princip, který nám může dodat odvalu být. A aby tak mohlo fungovat, musí být univerzální a nebyť závislé na našich zásluhách a tužbách. Přijetí i odvaha jej poznat a přijmout, jsou darem Bohem zjevené milosti.¹⁵⁹ Uchopenost Samotným Bytím a přijetí člověka totiž nezávisí na našem poznání a přijetí:

---

¹⁵⁴ TILLICH, P.: *Odvaha být*, str. 6.

¹⁵⁵ *Ontická úzkost před osudem a smrtí* (výrazně v pozdní antice); *morální úzkost před vinou a zatracením* (pozdní středověk); *duchovní úzkost před prázdnotou a nesmyslností* (Tillichova doba, ale pro dnešní postmodernu to platí snad ještě výrazněji). Viz TILLICH, P.: *Odvaha být*, str. 30 – 44.

¹⁵⁶ Viz TILLICH, P.: *Odvaha být*, str. 30.

¹⁵⁷ Srov. GALLUS, P: *Člověk mezi nebem a zemí*, str. 146.

¹⁵⁸ TILLICH, P.: *Odvaha být*, str. 108.

¹⁵⁹ Viz TILLICH, P.: *Odvaha být*, str. 58.

„Dokonce i v zoufalství nad smyslem potvrzuje Bytí samo sebe skrze nás. Akt přijetí nesmyslnosti je sám o sobě akt smysluplný – akt víry...“¹⁶⁰

Podobně o Božím přijetí jakožto principu ospravedlnění hříšníka skrze víru mluví Tillich i ve své *Systematické teologii*:

„V člověku opravdu není nic, co by umožnilo Bohu jej přijmout. Ale právě to musí člověk přijmout. Musí přijmout, že je přijat, musí přijmout své přijetí.“¹⁶¹

Původcem tohoto přijetí – tedy spásy – je však podle Tillicha sám Bůh a jeho milost a to skrze *Nové Bytí* v Ježíši Kristu, a tedy opět nezávislé na lidském přijetí a víře (ale každému dostupné Božím zjevením¹⁶²). Víra je ve vztahu k Božímu přijetí a milosti pro Tillicha jakýmsi kanálem, kterým se to vše člověku zprostředkovává, a díky kterému to člověk může přijmout.¹⁶³

I ve svém zřejmě nejslavnějším kázání Tillich volal:

„Existence je oddělenost. (...) Milost je znovusjednocení života se životem, opětné smíření se sebou samým. Milost je přijetí toho, co je odmítnuto. (...) Jsi přijat, přijat tím, co je větší než ty a co nedokážeš pojmenovat. (...) Nic nehledej, nic nekonej, nic nechtěj. Prostě přijmi fakt, že jsi přijat.“¹⁶⁴

Myšlenka přijetí, rozumím-li jí správně, funguje pouze, jestliže má univerzální platnost. Přijetí musí být opravdu nabídnuto všem. Nikdo není *přijatelný*, a přesto je každý přijat. To je podle Tillicha zvěstí evangelia a smyslem Božího zjevení v dějinách – každému člověku v hlubině jeho Bytí a ve všech náboženstvích¹⁶⁵ a finálního, rozhodujícího zjevení v Kristu¹⁶⁶. Důsledkem odvahy přijmout přijetí je pak překonání individualismu i

---

¹⁶⁰ TILLICH, P.: *Odvaha být*, str. 115.

¹⁶¹ TILLICH, P.: *Systematic Theology II*, str. 179.

¹⁶² „Když mluvíme o univerzálním zjevení, implicitně jsme promluvili i o univerzálním spasení.“
TILLICH, P.: *Systematic Theology III*, str. 362.

¹⁶³ Viz TILLICH, P.: *Systematic Theology II*, str. 179.

¹⁶⁴ TILLICH, P.: *Jsi přijat* in: *Otřásání základů*, str. 144, 145, 150.

¹⁶⁵ Viz TILLICH, P.: *Systematic Theology III*, str. 141 - 143.

¹⁶⁶ Viz TILLICH, P.: *Systematic Theology I*, str. 132 - 137.

kolektivismu¹⁶⁷. Přijetí nás vede k poznání vlastní jedinečnosti, ale také naší participace na celku. Odvaha být je tedy „odvahou být jako součást“¹⁶⁸, a to jak součást komunity, církve a společnosti, tak celého stvoření. S tím souvisí i poznání uchopenosti Samotným Bytím¹⁶⁹. A právě v tom tkví univerzalita Tillichova pojetí vykoupení člověka:

„Nikdo totiž není oddělen od ostatních a od celku skutečnosti takovým způsobem, že by mohl být zachráněn (spasen) odděleně od spasení každého a všeho. Člověk může být zachráněn (spasen) pouze v rámci Království Božího, které zahrnuje vesmír (universum).“¹⁷⁰

3.2.2 Boží Duch ve společenství

V Ježíši Kristu se podle Tillichova plně zjevilo *Nové Bytí*¹⁷¹. *Nové Bytí* je konečným projevem Božího působení ve světě. Je tím, co překonává lidské odcizení a přivádí nás do původního esenciálního stavu.¹⁷² A navíc:

„Nové Bytí by nebylo Novým Bytím, kdyby v něm nebylo zahrnuto lidstvo jako celek a celý vesmír (...)“¹⁷³

Pojem *Nové Bytí* souvisí *Božímu království* s tím, že Tillich zdůrazňuje jeho reálnou přítomnost v Kristu.¹⁷⁴ Kristus je tím, kdo je přináší lidem a ti je přijímají a bez jejich přijetí by to nešlo¹⁷⁵.

Podle Tillichova je finální zjevení *Nového Bytí* v Kristu jedním ze tří aspektů působení Božího Ducha v dějinách: 1) příprava na centrální manifestaci Božího Ducha v celém

---

¹⁶⁷ Srov. GALLUS, P.: *Člověk mezi nebem a zemí*, str. 147 - 148.

¹⁶⁸ TILLICH, P.: *Odvaha být*, str. 60 - 61.

¹⁶⁹ Viz TILLICH, P.: *Odvaha být*, str. 116 - 120.

A navíc podle Tillichova platí, že právě „*Bůh je Bytí-Samo.*“ TILLICH, P.: *Systematic Theology I*, str. 289.

¹⁷⁰ TILLICH, P.: *Systematic Theology I*, str. 147.

¹⁷¹ Viz TILLICH, P.: *Systematic Theology II*, str. 121.

¹⁷² Viz TILLICH, P.: *Systematic Theology II*, str. 118 - 119.

¹⁷³ TILLICH, P.: *Systematic Theology III*, str. 152.

¹⁷⁴ Viz TILLICH, P.: *Systematic Theology II*, str. 118.

¹⁷⁵ Viz TILLICH, P.: *Systematic Theology III*, str. 149.

lidstvu. 2) sama centrální manifestace Božího Ducha – totiž v Kristu. 3) manifestace *Společenství Ducha* pod vlivem té „centrální události“.¹⁷⁶

Tillich záměrně nepoužívá slovo *církev*, kvůli jeho dvojznačnosti. Místo toho mluví o *Společenství Ducha, Těle Kristově, Božím sboru* apod. Chce totiž zdůraznit, že mluví o tom společenství, ve které se zakouší *Nové Bytí*, a církev tam proto neřadí tak automaticky, jak by se křesťanům možná chtělo.¹⁷⁷

Ve *Společenství Ducha* se zjevuje *Nové Bytí* zatím jen částečně a skrytě a je možné je poznat pouze očima víry. Podobně to podle Tilliche bylo se zjevením *Nového Bytí* v Kristu a podobně to je s Božím zjevením v dějinách náboženství. Je v něm reálně přítomno, ale není plně projevené a jeho poznání (a vyznání) je vždy znovu zjevením a darem Ducha; jeho manifestací.¹⁷⁸ *Společenství Ducha* je jakožto zjevení *Nového Bytí* také přísně univerzální:

„Bez otevřenosti ke všem jedincům, skupinám a věcem a bez vůle je přijmout do sebe nemůže žádné *Společenství Ducha* být“.¹⁷⁹

Vlastnosti *Společenství Ducha* odvozuje Tillich od *obrazu Ježíše jakožto Krista*. Protože Duch, který se ve *Společenství Ducha* zjevuje, je Duch Kristův a tedy *Nové Bytí*.¹⁸⁰

Protože Tillich navzdory závislosti na Kristu prvoplánově neztotožňuje *Společenství Ducha* s křesťanskými církvemi, musí vyřešit otázku, zda a jak lze za skutečné *Společenství Ducha* označit i jiné skupiny. A v tom se dostáváme k tématu mé práce. Tillich je totiž přesvědčen, že i ve zcela mimokřesťanských skupinách se setkáváme se *Společenstvím Ducha*. Tillich dokonce popisuje, že se v řadě necírkevních skupin setkal s živým prožíváním *Nového Bytí* v Kristu, i když si toto spojení dotyční neuvědomovali a nejspíš by to sami popřeli.¹⁸¹ Rozlišuje proto *manifestované* (zjevené/zjevné) stadium od *latentního*.

---

¹⁷⁶ Srov. TILLICH, P.: *Systematic Theology III*, str. 149.

¹⁷⁷ Srov. TILLICH, P.: *Systematic Theology III*, str. 149.

¹⁷⁸ Viz TILLICH, P.: *Systematic Theology III*, str. 150.

¹⁷⁹ TILLICH, P.: *Systematic Theology III*, str. 152.

¹⁸⁰ Viz TILLICH, P.: *Systematic Theology III*, str. 152.

¹⁸¹ Viz TILLICH, P.: *Systematic Theology III*, str. 153.

Latentní je společenství před setkáním se zjevením *Nového Bytí* v Kristu. Společenství, které již centrální zjevení *Nového Bytí* v Kristu přijalo, je společenstvím ve stadiu manifestace. Ale to neznamená, že se to automaticky týká každého, kdo se k Ježíšovi hlásí.¹⁸²

Tillich odlišuje dva významy spojení „*před zjevením*“. Jeden je historický – týká se společenství, která existovala před centrální událostí dějin, totiž před příchodem Ježíše jakožto Krista, ve kterém se zjevilo *Nové Bytí*. Druhé *před* se týká všech společenství, které stále stojí před svým přijetím tohoto zjevení, a to může nastat kdykoli. Dokud se to nestane, budou to společenství ve stadiu latence.¹⁸³

Za projevy *Nového Bytí* ve Společenství Ducha považuje Tillich (dle letničního příběhu¹⁸⁴) extatické nadšení, víru, vzájemnou lásku, jednotu v různosti a již zmíněnou univerzalitu a otevřenost k misii.¹⁸⁵ To vše Tillich nachází v mládežnických organizacích, politických, vzdělávacích i uměleckých hnutích, v sekulárním humanismu atd. často živěji a opravdověji než v církevních institucích.¹⁸⁶ V církvích se však přece jen může latentní Společenství Ducha lépe než jinde stát Společenstvím Ducha v jeho manifestovaném stadiu díky vyznané víře v Ježíše jakožto Krista a díky vědomí jeho lásky.¹⁸⁷

Latentní stadium Společenství Ducha můžeme nalézt také v celých dějinách náboženství a kultury, v celém lidstvu. Ve všech náboženských skupinách, filosofických školách a ideologiích (včetně např. komunismu) skrytě působí Duch v zatím nezjevené formě *Nového Bytí* v Kristu. A tak všechna tato společenství podle Tilliche právě ke Kristu míří, i když si to neuvědomují. Mají proto nejen právo na rovnoprávný přístup ze strany křesťanů, ale mohou oprávněně působit i jako korektury a kritici křesťanských církví, které by se *Novému Bytí* zpronevěřovaly.¹⁸⁸

---

¹⁸² Viz TILLICH, P.: *Systematic Theology III*, str. 153.

¹⁸³ Viz TILLICH, P.: *Systematic Theology III*, str. 153.

¹⁸⁴ Srov. Sk 2.

¹⁸⁵ Viz TILLICH, P.: *Systematic Theology III*, str. 151 – 152.

¹⁸⁶ Viz TILLICH, P.: *Systematic Theology III*, str. 153.

¹⁸⁷ Srov. TILLICH, P.: *Systematic Theology III*, str. 153.

¹⁸⁸ Viz TILLICH, P.: *Systematic Theology*, str. 154.

„Je nanejvýš důležité pro praxi křesťanské služby; především v jejích misijních aktivitách uvnitř i mimo křesťanskou kulturu, aby pohané, humanisté a Židé byli považováni za členy latentního Společenství Ducha a ne jako úplní cizinci, kteří jsou do Společenství Ducha pozváni zvenčí. Tento pohled na věc slouží jako mocná zbraň proti církevní a hierarchické aroganci“¹⁸⁹

Je zřejmé, že se svým pojetím Společenství Ducha snaží Tillich pokračovat ve svém univerzálním pojetí křesťanské víry a Božího přijetí každého člověka. Jeho záměrem je do jisté míry rozmazat lidské rozdíly mezi církvemi a jinými společenstvími před Bohem, Kristem – *Novým Bytím* a působením Ducha. Obávám se však, že právě tento koncept může na nekřesťany působit opět arogantně, když upírá ostatním světonázorům právo na Pravdu, která je nakonec vždy na straně křesťanů. S podobnou kritikou se potýkal např. Rahnerův koncept anonymních křesťanů.¹⁹⁰ Tillich se však podle mě zdařile snaží zdůrazňovat, že ani křesťané nemusí mít konečnou Pravdu. Ta je na nich nezávislá. Je pouze v *Novém Bytí*. A i když zdůrazňuje Tillich jedinečnost Krista, ve kterém bylo *Nové Bytí* zjeveno, tak to neznamena, že se Kristus shoduje s křesťanskou představou o NĚm.

Zásadní je, že Tillich věří v univerzálnost působení Ducha, který si nevybírání, ale skrze Krista oslovuje všechny a všichni tak k němu směřují a jsou jím přijímáni.

---

¹⁸⁹ TILLICH, P.: *Systematic Theology*, str. 155.

¹⁹⁰ Viz níže.

4 Rahnerovi ne/křesťané

„Bůh je s námi“

V Katolickém katechismu pro dospělé z 80. let 20. století čteme:

„Ani v Písmu svatém, ani v církevní tradici se o žádném člověku s určitostí neříká, že je skutečně v pekle. Spíše je peklo vždy stavěno před oči jako reálná možnost, spojená s nabídkou obrácení a života.“¹⁹¹

Otázka tedy není ani v katolické teologii uzavřena. Ve 20. století výrazně ovlivnil katolický přístup k otázce spasení nekřesťanů kněz a jeden z nejvýznamnějších římskokatolických teologů Karl Rahner. Jeho vliv je vidět např. na inkluzivním směřování důležitých dokumentů Druhého vatikánského koncilu apod.¹⁹² V čem spočívá Rahnerova otevřenost ke spasení nekřesťanů? V jakém smyslu obsahuje jeho myšlení vstřícný přístup k soteriologickému univerzalizmu?

4.1 Život a dílo Karla Rahnera

Karl Rahner se narodil roku 1904 v německém Freiburgu, jako syn profesora pedagogiky. V roce 1922 se stal novicem Tovaryšstva Ježíšova v Rakousku. Po dokončení noviciátu se stal jezuitou a během následujících let studoval zejména filosofii a teologii. Zaujali ho zejména scholastičtí teologové a moderní němečtí filosofové.¹⁹³ Největší vliv na jeho myšlení měli Tomáš Akvinský, Immanuel Kant a Martin Heidegger.¹⁹⁴

Roku 1932 byl Rahner vysvěcen na kněze, ale dál pokračoval ve studiu filosofie ve Freiburgu. Nakonec si však doktorát dokončil až na teologické fakultě v Innsbrucku, kde

---

¹⁹¹ *Katolický katechismus pro dospělé (Das Glaubensbekenntnis der Kirche)* vydaný Německou biskupskou konferencí roku 1985, 423; překlad in: BALTHASAR, H. U.: *Síla křesťanské naděje*, str. 7.

¹⁹² Nejvýrazněji je to znát v dogmatické konstituci *Lumen gentium*. České znění např. zde: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_cs.html

¹⁹³ Viz DYCH, W.: *Karl Rahner*, str. 4 - 5.

¹⁹⁴ Viz ŘÍČAN, M.: *Otázka spásy nekřesťanů*, str. 148.

později působil i jako docent. V roce 1939 byla škola zavřena nacisty a jezuité byli vyhnáni. Rahner pak až do roku 1948 působil na Pastoračním institutu ve Vídni.¹⁹⁵

Po návratu do Innsbrucku začal hojně psát a vydávat své texty. V této době vyšly např. první díly souboru esejí *Schriften zur Theologie* apod. V roce 1962 se však dozvěděl, že konzervativní vedoucí představitelé Římskokatolické církve jej již delší dobu cenzurují a dohlížejí na to, aby např. přednášel pouze s jejich povolením atd. Toto omezení však skončilo poté, co jej papež Jan XXIII. přizval k účasti na Druhém vatikánském koncilu jakožto poradce.¹⁹⁶

Během koncilu využil vzdělaný a schopný Rahner příležitosti sdílet své myšlenky a zkušenosti a stal se jedním z nevlivnějších teologů tohoto zásadního přelomu v katolické historii. Byl přizván k tvoření těch nejdůležitějších dokumentů a prohlášení a navzdory nedávnému odmítání ze strany církevního vedení se tak přímo podílel na aktualizaci katolického učení v moderní době.¹⁹⁷

Po koncilu působil Rahner na univerzitách v Mnichově a Münsteru a napsal jednu ze svých zásadních knih *Základy křesťanské víry*. Celkově za svůj život sepsal téměř 4000 textů. Karl Rahner zemřel roku 1984 v Innsbrucku.

4.2 Pouhou – anonymní – vírou

Zřejmě nejdiskutovanější myšlenkou celého Rahnerova díla, která zásadně ovlivnila katolickou soteriologii, je teorie o *anonymních křesťanech*.¹⁹⁸ Spása je podle Rahnera „pravou otázkou osobní existence“¹⁹⁹, totiž jediným opravdovým uskutečněním a sebe-přijetím každého člověka.²⁰⁰

Karl Rahner nijak nezpochybnil nezbytnost víry v Krista ke spasení²⁰¹, zároveň však pevně věřil, že Boží láska a vůle ke spáse se opravdu týká se všech lidí:

---

¹⁹⁵ Viz DYCH, W.: *Karl Rahner*, str. 9.

¹⁹⁶ Viz DYCH, W.: *Karl Rahner*, str. 12.

¹⁹⁷ Viz DYCH, W.: *Karl Rahner*, str. 13.

¹⁹⁸ Viz KILBY, K.: *Karl Rahner – Theology and Philosophy*, str. 115.

¹⁹⁹ RAHNER, K.: *Základy křesťanské víry*, str. 75.

²⁰⁰ Viz tamt.

²⁰¹ Viz např. výklady pojmů Spása, Apokatastasis, Milost v jeho *Teologickém slovníku*.

„Ale může křesťan být jen na jeden okamžik věřit, že ten obrovský zástup jeho bratří, nejen těch před Kristovým zjevením (...), ale i těch současných a těch z budoucnosti, je nezpochybnitelně a zásadně oddělen od naplnění svých životů a odsouzen k věčné bezvýznamnosti (nesmyslnosti)? Křesťan musí všechny takové představy odmítnout a sama jeho víra mu dá za pravdu. Vždyť Písmo mu výslovně říká: Bůh chce, aby všichni lidé došli spásy (1Tm 2,4); smlouva o míru, kterou Bůh po potopě světa uzavřel s Noem, nebyla nikdy zrušena; naopak, sám Syn Boží ji zpečetil s nepopíratelnou autoritou své sebe-obětující Lásky, která všechny objímá.“²⁰²

Karlu Rahnerovi jde tedy o skloubení dvou myšlenek: Bůh chce spasit všechny lidi a nutnou podmínkou ke spasení člověka je víra v Krista. Univerzálnost Božího díla a lásky je nezpochybnitelná, ale explicitní, vědomá křesťanská víra a církevní členství není reálnou možností každého člověka. Proto musí existovat nějaká jiná podoba víry, která není vyznaná, přiznaná a církevní, ale přitom stále je vírou v Krista.²⁰³

Odpověď nastínil Rahner v několika svých eseích, které můžeme najít souboru *Schriften zur Theologie* a jejich anglické překlady pak v sérii *Theological Investigations*. Nikdo není a nemůže být oddělen od nabídky Boží milosti. Člověk ji podle Rahnera může přijmout, aniž by si to sám vědomě verbalizoval. Právě takového člověka Rahner nazývá *anonymním křesťanem*:

„...anonymním křesťanem je zván ten, kdo na jednu stranu de facto svobodně přijal tuto milostivou sebe-nabídku z Boží strany skrze víru, naději a lásku, zatímco na druhé straně stále ještě rozhodně není křesťanem ve společenském smyslu (skrze křest a členství v Církvi), ani ve smyslu vědomé objektivizace svého křesťanství v sobě samém. (...) Anonymním křesťanem v našem pojetí tohoto termínu je tedy pohan po již započaté křesťanské misii, který žije ve stavu Kristovy milosti skrze víru, naději a lásku, ale stále však nemá explicitní znalost toho, že jeho život je orientován k milosti-dávající spáse v Ježíši Kristu.“²⁰⁴

---

²⁰² RAHNER, K.: *Die Anonymen Christen*, in: *Schriften zur Theologie VI*, str. 546.

²⁰³ Viz KILBY, K.: *Karl Rahner – Theology and Philosophy*, str. 116.

²⁰⁴ RAHNER, K.: *Observations on the Problem of the Anonymous Christians* in: *Theological Investigations*, vol. 14, str. 283.

Podle Rahnera je tedy možné, že člověk jaksi vnitřně uvěří, nasměruje svůj život ke Kristu a přijme jím nabízenou milost, aniž by si to vědomě přiznal. Toto se děje nadpřirozeným působením milosti v hloubce lidského ducha²⁰⁵, ale je možné to rozpoznat:

„...v každém pozitivním mravním rozhodnutí v souladu s hlasem svědomí je již implicitně obsažena zjevená víra, neboť takové rozhodnutí je položené milostí...“²⁰⁶

Tento z různých stran kritizovaný koncept²⁰⁷ tedy předpokládá nejen, že každému je Boží milost nabídnuta, ale i to, že každý je schopen ji přijmout. To Rahner dokazuje jednak svým pojetím člověka, který je jakožto „*bytost transcendence*“²⁰⁸ svobodně otevřen zakoušení absolutního Bytí a dobra, které jej přesahuje²⁰⁹ a zásadně také vírou v Boží vtělení. Bůh se stal člověkem a tím trvale ovlivnil lidství jako takové:

„Když vezmeme vážně, že se Bůh stal člověkem, tak – a to musí býti řečeno – je člověk to, co se stane, když Bůh sám sebe vyslovuje a odhaluje. Člověk je tedy v nejzákladnější definici tím, čím se Bůh stane, když se chce ukázat v oblasti nebožské. A naopak formulováno z pohledu člověka: člověk je tím, kdo sám k sobě přichází, když se vydává nepochopitelnému Božímu tajemství. Takže takto viděno je vtělení Boží jedinečným a nejvyšším příkladem realizace (uskutečnění) lidské bytosti všeobecně.“²¹⁰

Rahner se teorií o anonymních křesťanech pokusil otevřít katolickou představu spásy velmi do široka – k vyznavačům jiných náboženství i k ateistům²¹¹, ale stále trvá na potřebě (byť i nevědomé) svobodné víry na straně člověka. Proto sám přiznává, že budou

---

²⁰⁵ Viz RAHNER, K.: *Anonymous and Explicit Faith*, in: *Theological Investigations*, vol. 16, str. 56 - 58.

²⁰⁶ RAHNER, K.: *Teologický slovník*, str. 36; heslo: *Anonymní křesťanství*.

²⁰⁷ Mezi kritiky byli např. Hans Urs von Balthasar, Henri de Lubac, Alan Race, William Platcher atd. Viz KILBY, K.: *Karl Rahner – Theology and Philosophy*, str. 116 – 126. Ke kritice viz níže.

²⁰⁸ RAHNER, K.: *Základy křesťanské víry*, str. 65.

²⁰⁹ Srov. RAHNER, K.: *Anonymous and Explicit Faith*, in: *Theological Investigations*, vol. 16, str. 55.

²¹⁰ RAHNER, K.: *Die Anonymen Christen*, in: *Schriften zur Theologie VI*, str. 548.

²¹¹ „I výslovný ateista se podílí na Bohu.“ RAHNER, K.: *Anonymous and Explicit Faith*, in: *Theological Investigations*, vol. 16, str. 56.

i tací, kteří spaseni nebudou.²¹² Svobodu odmítnout Boží lásku totiž člověku upřít nechtěl. Ale přesto věřil, že lidské odmítnutí není stejně absolutní a stejně silné jako láska²¹³:

„Avšak neznamena to, že takové „ne“, jakkoli se může jevit jako absolutní čin nebo může tuto absolutnost rozhodnutí z kategoriálního hlediska lépe reprezentovat než „ano“ vůči Bohu, je stejně oprávněné a není stejně silné jako „ano“ vůči Bohu, poněvadž veškeré „ne“ přejímá život, který má, vždy od „ano“, neboť „ne“ lze pochopit na základě „ano“ a nikoli naopak.“²¹⁴

Odmítnutí vylehčuje na jiných místech i tím, že člověk odmítající Boha často odmítá svou představu Boha, a nikoli Hospodina jako takového s jeho láskou a milostí. Přesto i opravdového Boha má člověk stále možnost odmítnout.²¹⁵ Nabídka Boží milosti je „trvalou možností lidské svobody.“²¹⁶, a ne jednorázovou událostí, která bychom mohli propásnout. Rahner sice zachovává svobodnou vůli člověka, ale přesto stále zdůrazňuje opravdovost, jedinečnost a univerzalitu spásy, která je v Kristu definitivně uskutečněná, a ne pouze možná.²¹⁷

Anonymní víra, která je vlastní např. příslušníkům jiných náboženství, je svým skrytým směřováním ke Kristu podobná Tillichově latentnímu působení Božího Ducha. Rahner se zásadně liší v pohledu na institucionalizované křesťanství. I když spása podle něj sahá i za hranice církvi i Církve, tak pouze Církev je viditelným projevem Boží milosti, která spásu a Boží nárok z ní plynoucí zpřítomňuje.²¹⁸ Tím se vlastně vypořádává s první námitkou, kterou vznesl mimo jiné Hans Urs von Balthasar. Totiž, že koncept anonymní víry smazává smysl církve, misie a vyznané víry²¹⁹, to Rahner rozhodně netvrdí. Misie a Církev je potřebná právě proto, aby vůbec alespoň anonymní víra mohla v lidech

---

²¹² Viz RAHNER, K.: *Anonymous and Explicit Faith*, in: *Theological Investigations*, vol. 16, str. 58-59;

Srov. RAHNER, K.: *The One Christ and the Universality of Salvation*, in: *Theological Investigations*, vol. 16, str. 200 - 201.

²¹³ Viz BALTHASAR, H. U.: *Síla křesťanské naděje*, str. 59.

²¹⁴ RAHNER, K.: *Základy křesťanské víry*, str. 157.

²¹⁵ Viz RAHNER, K.: *Základy křesťanské víry*, str. 155 - 156.

²¹⁶ RAHNER, K.: *Anonymous and Explicit Faith*, in: *Theological Investigations*, vol. 16, str. 56.

²¹⁷ Srov. ŘÍČAN, M.: *Otázka spásy nekřesťanů*, str. 150.

²¹⁸ Viz RAHNER, K.: *Základy křesťanské víry*, str. 456 - 460

²¹⁹ Srov. KILBY, K.: *Karl Rahner – Theology and Philosophy*, str. 116n.

zakořenit.²²⁰ Zároveň může anonymní křesťany vést k poznání skryté víry a k vyznání – tedy k explicitně přiznanému životu ve víře v Krista a toho, kdo misii působí, ubezpečuje, že jeho práce má smysl i bez viditelných následků.²²¹

„Vědomí o anonymním křesťanství v žádném případě nezabavují křesťana jeho péče a starostí o ty, kdo ještě neznají tu jedinou nezbytnou pravdu v jejím explicitním potvrzení ve zvěsti evangelia. Ale toto vědomí jej zbavuje paniky a posiluje ho tou trpělivostí, která – podle Slova Páně – zachraňuje život; jeho ji jeho bratra.“²²²

Další vytýkanou věcí na konceptu anonymních křesťanů je to, co jsem zmínil již v kapitole o Tillichovi. Za celou myšlenkou je dobrá vůle pomoci křesťanům pochopit i nekřesťany jako bratry přijaté Boží milostí a tím změnit i konkrétní vztah k nim. Nekřesťané však mohou namítnout, že přece křesťany nejsou a ani jimi být nechtějí, a že jsou tímto arogantně zařazeni proti své vůli do nějakého křesťanského konceptu. Např. religionisté a filosofové náboženství podobným inkluzivním modelům vytýkají neschopnost přijmout druhého jako jedinečně jiného partnera dialogu.²²³ I když Rahner na jedinečnosti křesťanství mezi náboženstvími skutečně trval²²⁴, toto jeho cílem nebylo. Teorie anonymních křesťanů je určena dovnitř církve jako dogmatická soteriologická kategorie.²²⁵

Jedinečnost křesťanství tkví v jedinečnosti Krista, který je jakožto „absolutní Spasitel“²²⁶ skrze Ducha přítomen i v jiných náboženstvích a v celém světě zjevuje svou univerzální spasitelskou vůli.²²⁷

---

²²⁰ Viz definici *anonymního křesťana* výše.

²²¹ Srov. ŘÍČAN, M.: *Otázka spásy nekřesťanů*, str. 153.

²²² RAHNER, K.: *Die Anonymen Christen*, in: *Schriften zur Theologie VI*, str. 551 - 552.

²²³ Např. W. Platcher; srov. KILBY, K.: *Karl Rahner – Theology and Philosophy*, str. 123n.

²²⁴ Viz ŘÍČAN, M.: *Otázka spásy nekřesťanů*, str. 150n.

²²⁵ Viz KILBY, K.: *Karl Rahner – Theology and Philosophy*, str. 123 - 126.

²²⁶ RAHNER, K.: *Základy křesťanské víry*, str. 287.

²²⁷ RAHNER, K.: *Základ křesťanské víry*, str. 417 - 422.

ZÁVĚR

„U Boha je možné všechno...“

Všichni tři autoři patří mezi nejvýznamnější křesťanské myslitele vůbec. Při zkoumání jejich díla vidíme, že s otázkou spásy všech lidí silně a autenticky zápasili celý život. Zabývali se jí ve svých kratších textech, přednáškách i kázáních, ale všichni ji zahrnuli také do svých teologických systémů.

U všech tří je vidět zásadní důraz na událost Božího vtělení v Kristu. I když ji každý interpretuje trochu jinak, pro všechny je právě ona událostí jedinečně univerzální. Právě v životě a příběhu Ježíše Krista, v této Boží lidskosti se plně zjevila láska k člověku.

Můžeme závěry všech tří teologů kritizovat jednou za nejasnost a nedokončenost a jindy naopak za příliš silné nároky. Nedá se však popřít, že se všichni tři zasloužili o rozpoznání skutečnosti, že otázka soteriologického univerzalizmu je velmi důležité teologické téma. I když biblické svědectví ani církevní tradice nejsou jednoznačné, má myšlenka všesmíření oprávněné místo v současné systematické teologii a představuje důležitou výzvu i pro budoucnost křesťanství jako takového.

Teprve tehdy až pochopíme, že Kristus již zvítězil, můžeme jít dál a přestat řešit svůj osud a zaměřit se na lidi kolem sebe, na společnost a celé stvoření. Teprve tehdy až pochopíme, že do království Božího opravdu patří každý člověk, můžeme spatřit, že Boží království vsutku *„je mezi námi“*²²⁸.

Definitivně odpovědět na otázku, zda se nakonec opravdu všichni dočkáme spásy, však není na nás. Barth, Tillich i Rahner tuto Boží výsadu ctili. Člověk to rozhodnout nemůže, protože podle lidských měřítek to prostě není možné,

*„ale ne u Boha, vždyť u Boha je možné všechno.“*²²⁹

---

²²⁸ *Království Boží nepřichází tak, abyste to mohli pozorovat; ani se nedá říci: „Hle je tu“ nebo „je tam“! Vždyť Boží království je mezi vámi!“* L 17, 20 - 21.

²²⁹ Mk 10, 27.

Literatura

- BARTH, K.: *Boží božství a Boží lidství: sedm kratších textů*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005
- BARTH, K.: *Church Dogmatics*, Edinburgh: T&T Clark Ltd., 1956 - 1977 (cituji jako „KD (angl. překlad)“)
- BARTH, K.: *Kirchliche Dogmatik*, Zollikon-Zürich: Evangelischer Verlag, 1947 - 1959 („KD“)
- BALTHASAR, H. U.: *Síla křesťanské naděje*, Olomouc: Velehrad, 1995
- BEINERT, W., et al.: *Slovník katolické dogmatiky*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1994
- BETZ, H. D. (et al): *Religion Past & Present: Encyclopedia of Theology and Religion*. [4th ed., English ed.]. Boston: Brill, 2007 - 2013.
- Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)*. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2012
- BROŽ, L.: *Cesta Karla Bartha*, Praha: Kalich, 1988
- DYCH, W.: *Karl Rahner*, London: Continuum, 2000 (poprvé vyšlo 1992)
- FILIPI, P.: *Křesťanstvo – historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996
- GALLUS, P.: *Člověk mezi nebem a zemí: pojetí víry u P. Tillicha a K. Bartha*, Jihlava: Mlýn, 2005
- HARNACK, A.: *Dějiny dogmatu*, Praha: Kalich, 1974 (přetisk z roku 1903)
- HELLER, J.: *Nástin religionistiky*, Praha: Kalich, 2004
- KILBY, K.: *Karl Rahner – Theology and Philosophy*, London: Routledge, 2004
- MAREČEK, P.: *Evangelium podle Lukáše (Český ekumenický komentář k NZ)*, Praha: Centrum biblických studií a Česká biblická společnost, 2018
- MRÁZEK, J.: *Evangelium podle Matouše (Český ekumenický komentář k NZ)*, Praha: Centrum biblických studií a Česká biblická společnost, 2015
- POKORNÝ, P.: *Evangelium podle Marka (Český ekumenický komentář k NZ)*, Praha: Centrum biblických studií a Česká biblická společnost, 2016
- PÖHLMANN, H. G.: *Kompendium evangelické dogmatiky*, Jihlava: Mlýn, 2016

- PUTNA, M. C.: *Órigenés z Alexandrie*, Praha: Torst, 2001
- RAHNER, K.: *Schriften zur Theologie, Band VI – Neuere Schriften*, Zürich – Köln: Benziger Verlag, Einsiedeln, 1965
- RAHNER, K.: *Theological Investigations, vol. 14*, London: Darton, Longman & Todd, 1976
- RAHNER, K.: *Theological Investigations, vol. 16*, New York: Crossroad, 1983 (poprvé vyšlo 1979)
- RAHNER, K., VORGLIMER, H.: *Teologický slovník*, Praha: Vyšehrad, 2009
- RAHNER, K.: *Základy křesťanské víry*, Svitavy: Trinitas, 2002
- ŘÍČAN, M.: *Otázka spásy nekřesťanů*, Praha: Disertační práce, Univerzita Karlova, Evangelická teologická fakulta, Katedra systematické teologie, 2010
- ŘÍČAN, R., et al. *Čtyři vyznání*, Praha: KEBF, 1951
- SEDLÁČEK, J.: *Latinsko-český a česko-latinský kapesní slovník*, Praha: Levné knihy, 2011 (reprint z roku 1936)
- SOUČEK, J. B.: *Řecko-český slovník k Novému zákonu*, Praha: Kalich, 2003
- ŠMELHAUS, V.: *Řecká patrologie*, Praha: Kalich, 1972
- ŠTEFAN, J.: *Karl Barth a ti druzí – pět evangelických teologů 20. století: Barth – Brunner – Tillich – Althaus – Iwand*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005
- TICHÝ, L.: *Slovník novozákonní řečtiny in: NESTLÉ-ALAND: Řecko-český Nový zákon*, Praha: Česká biblická společnost, 2011
- TILLICH, P.: *Odvaha být*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004
- TILLICH, P.: *Otřásání základů*, Praha: Kalich, 2014
- TILLICH, P.: *Systematic Theology I*, Chicago: The University of Chicago Press, 1973 (poprvé vyšlo 1951)
- TILLICH, P.: *Systematic Theology II*, Chicago: The University of Chicago Press, 1975 (poprvé vyšlo 1957)
- TILLICH, P.: *Systematic Theology III*, Chicago: The University of Chicago Press, 1976 (poprvé vyšlo 1963)